

Kennis en opvattingen over intersekse

Een nulmeting in Nederland en Vlaanderen

Rutgers

Rutgers

Kenniscentrum
seksualiteit

For sexual and
reproductive health
and rights

Kennis en opvattingen over intersekse
Een nulmeting in Nederland en Vlaanderen

Utrecht & Gent, november 2020
Auteurs: Jenneke van Ditzhuijzen & Joz Motmans

© Rutgers & UZ Gent 2020

Dit onderzoeksproject is gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Directie Emancipatie (Nederland) en de Afdeling Gelijke Kansen, Inburgering & Integratie van het Agentschap Binnenlands Bestuur (Vlaanderen).

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

AGENTSCHAP
BINNENLANDS
BESTUUR

Inhoud

	Lijst van figuren en tabellen	6
	Samenvatting	7
	Summary	10
1	Inleiding	13
1.1	Achtergrond	13
1.2	Onderzoeksdesign	15
1.2.1	Vraagstelling & doel	15
1.2.2	De onderzoeksfases in vogelvlucht	15
1.3	Leeswijzer	16
2	Methode: vragenlijstontwikkeling en dataverwerking	17
2.1	Ethische toetsing, databeheer en privacy	17
2.2	Ontwikkelen van de vragenlijst	17
2.2.1	Stap 1: Vooronderzoek	17
2.2.2	Stap 2: Conceptversie toetsen met experts (adviescommissie)	20
2.2.3	Stap 3: Pretest met interviews	20
2.2.4	Stap 4: Advies Ipsos	21
2.2.5	Conceptversie voor nulmeting	21
2.3	Respondentenwerving	21
2.4	Data-cleaning en -analyse	22
2.4.1	Data-cleaning en inspectie	22
2.4.2	Hercoderingen	22
2.4.3	Weegfactor	23
2.4.4	Data-analyse	23
3	Resultaten nulmeting	24
3.1	Beschrijvende gegevens steekproef	24
3.1.1	Leeftijd en opleidingsniveau	24
3.1.2	Geslacht en gender	24
3.1.3	Minderheidsgroepen	25
3.1.4	Zelfidentificatie als intersekse persoon	26
3.2	Kennis over intersekse	28
3.2.1	Bekendheid met de term intersekse	28
3.2.2	Een intersekse persoon kennen	29
3.3	Attituden t.a.v. LHBTI en gender	29
3.3.1	Eurobarometer items	30
3.3.2	Genderopvattingen	31
3.3.3	Een X in het paspoort	31
4	Schaalconstructie 'Attituden ten aanzien van intersekse personen'	33
4.1	Een stapsgewijze analyse	33
4.2	De definitieve schaal 'attituden ten aanzien van intersekse'	35
4.3	Predictoren van attituden t.a.v. intersekse personen	37
5	Conclusie en aanbevelingen	38
5.1	De Intersex Knowledge and Attitudes Survey (IKAS)	38
5.2	Kennis over en attituden t.a.v. intersekse in Vlaanderen en Nederland	38
5.2.1	Kennis van de term intersekse	38
5.2.2	Attituden in Vlaanderen en Nederland	39
5.2.3	Rol van predictoren	40
5.3	Sterke punten en beperkingen	41

6	Literatuur	42	
Bijlage 1	Nulmeting – vragenlijst uitgezet door Ipsos	44	
Bijlage 2	IKAS: Intersex Knowledge and Attitudes Survey	50	5

Lijst van figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1	Moeite met LHB, intersekse en transgender personen als collega op het werk met wie je dagelijks contact hebt	30
Figuur 2	Moeite met LHB, intersekse en transgender personen als één van je kinderen een liefdesrelatie hiermee had	30
Figuur 3	Houding ten aanzien van gender non-conformiteit	31
Figuur 4	Attitude t.a.v. de mogelijkheid van een X of O in het paspoort	32
Figuur 5	Kennis en attitudes ten aanzien van intersekse in Vlaanderen en Nederland	36

Tabellen

Tabel 1	Overzicht mogelijk bruikbare instrumenten	18
Tabel 2	Demografische gegevens van de Ipsos-steekproef	24
Tabel 3	Geboortegeslacht en gender	25
Tabel 4	Cisgender versus niet-cisgender	25
Tabel 5	Lid van bepaalde minderheidsgroepen	26
Tabel 6	Tabel transgender groepsgevoel versus niet-cisgender	26
Tabel 7	Intersekse voor en na definitie, per land	27
Tabel 8	Intersekse-zelfidentificatie (kruistabel) vóórdat de definitie gegeven werd en erna	27
Tabel 9	Kennis van de term intersekse (voor definitie)	28
Tabel 10	Begrip na definitie	28
Tabel 11	Voorkennis	29
Tabel 12	Kent een intersekse persoon	29
Tabel 13	Kenmerken van alle 13 attitude-items	34

Samenvatting

Achtergrond

Intersekse personen kunnen te maken hebben met ernstige stigmatisering en discriminatie in onze maatschappij. Ze kunnen tevens last hebben van medische en maatschappelijke normen over geslacht en gender. Er is vaak sprake van angst en schaamte, wat bevorderd wordt door gebrek aan informatie en kennis, zowel in de brede bevolking als bij betrokken hulpverleners. Dit wordt ook gesignaleerd door belangen- en patiëntenorganisaties, sociaal wetenschappers, en DSD-centra (Van Lisdonk & Callens, 2017; Van Heesch, 2015).

In Nederland en Vlaanderen zijn de laatste jaren stappen gezet om stakeholders bij elkaar te brengen en onderzoek te doen op dit thema. In de meest recente rapporten van de landelijke LHBT-monitor werd geconcludeerd dat opvattingen over intersekse personen nauwelijks in kaart zijn gebracht en nog helemaal niet in Nederland en Vlaanderen (Kuyper, 2018). Het ministerie van OCW wilde dat er in de Nederlandse bevolking een nulmeting wordt uitgevoerd naar de houding en kennis op het gebied van intersekse, in samenwerking met de Vlaamse overheid, waarbij ook een instrument wordt ontwikkeld om deze meting te kunnen herhalen in bevolkings- of monitoronderzoek. De Vlaamse Overheid nam deze uitnodiging aan. Een samenwerking tussen Rutgers en het Transgender Infopunt (UZ Gent) werd hiertoe opgezet. Het voorliggende rapport is hiervan het eindproduct.

Doelstelling

De opdracht had twee doelen namelijk het ontwikkelen van een vragenlijst waarmee kennis en opvattingen over intersekse personen in kaart kunnen worden gebracht; en tevens het uitvoeren van een nulmeting in de Nederlandse en Vlaamse bevolking. Het onderzoek richtte zich op de vraag wat de bekendheid is van de term intersekse en wat de opvattingen zijn ten aanzien van intersekse personen. Hierbij gaat het specifiek om opvattingen over rechten, acceptatie, en medisch ingrijpen. Ook wilden we in kaart brengen welke factoren een rol spelen hierbij, naast kennis van de term (bijvoorbeeld genderopvattingen, bekendheid met intersekse personen, en sociaal-demografische factoren).

Het onderzoek

Op basis van literatuuronderzoek en informatie van experts werd een eerste versie van de vragenlijst ontwikkeld, die vervolgens aan een adviescommissie van experts en ervaringsdeskundigen werd voorgelegd. De hieruit volgende versie van de vragenlijst werd voorgelegd aan 10 personen van diverse achtergronden, waarbij zij werden geïnterviewd over de begrijpelijkheid van de vragen en wat de vragen bij hen opriepen qua antwoordneigingen. Op basis hiervan werden ook aanpassingen gedaan in de vragenlijst. Op basis van verder advies van onze adviescommissie, contactpersonen bij Ipsos marktonderzoek, en voortschrijdend inzicht zijn nog enkele zaken in de vragenlijst aangepast en ingekort. De definitieve versie is door Ipsos voorgelegd aan een steekproef uit een ISO-gecertificeerd panel, zowel in Nederland als in Vlaanderen. In totaal hebben 2004 respondenten meegedaan aan de peiling.

Resultaten

De IKAS-vragenlijst

Op basis van item- en schaalanalyses is gekomen tot een verkorte en definitieve vragenlijst die kennisitems, een definitie, en 8 attituden-items omvatte (die samen een zeer betrouwbare schaal vormen). Deze 'Intersex Knowledge and Attitudes Survey' (IKAS) kan worden gebruikt in monitoronderzoek (zie Bijlage 2). De bruikbaarheid, betrouwbaarheid en validiteit van de IKAS zal nog verder moeten worden uitgetest in andere samples, talen en geografische gebieden.

Kennis van de term intersekse

Ruim de helft (52%) van de respondenten bleek niet te weten wat de term intersekse betekende, slechts 15% gaf aan de term wel te kennen. Mensen met een hoger opleidingsniveau en van jongere leeftijd waren vaker bekend met de term, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Respondenten die voorkennis hadden over de term intersekse kwamen vaker uit Nederland en waren vaker hoger opgeleid. Rond de 10% kende een intersekse persoon in de directe omgeving of via werk/school,

vrienden van vrienden. In Nederland kenden significant méér mensen dan in Vlaanderen een intersekse persoon van tv of andere media.

Er werd tweemaal gevraagd of men zelf intersekse persoon was; eenmaal voorafgaand aan de definitie en eenmaal nadat een uitgebreide definitie gegeven werd. Voorafgaand aan de definitie dachten 9 personen dat ze een intersekse persoon waren, na de definitie vielen hiervan 8 personen af, en kwamen er 27 andere personen bij die zich voorheen niet als intersekse identificeerden. In totaal dachten dus 28 personen (1,6%) dat zij een intersekse persoon waren. Het is opvallend dat dit zelf-identificeren als intersekse zo gevoelig is voor de definitie die gehanteerd wordt, en zo sterk stijgt na een uitgebreide definitie. Dit geeft aan dat het enorm veel uitmaakt wat men al weet over intersekse, voor of men zich als zodanig identificeert.

Opvattingen over intersekse personen

Als we de items over de attitudes ten aanzien van rechten, acceptatie en lichamelijke integriteit van intersekse personen samen nemen tot een schaal, zien we dat de gemiddelde opvatting hierover redelijk positief is: omgerekend naar een 5-puntsschaal is het gemiddelde 3,7, wat op zich positief is, maar toch ook vrij dicht bij het midden van de schaal (=neutraal) ligt. Er kwamen een aantal belangrijke factoren naar voren die sterk samenhangen met de opvattingen ten aanzien van intersekse personen: opleidingsniveau, belang van religie, mannelijk gender of geregistreerd geslacht bij geboorte, minderheidsstatus, genderopvattingen (houding ten aanzien van gender non-conformiteit), en voorkennis over intersekse. Leeftijd, land, cisgender zijn en persoonlijke bekendheid met intersekse personen hingen niet samen met de opvattingen over intersekse personen. Het gebrek aan kennis of mening viel ook op door het hoge aantal respondenten die de optie 'weet niet' gebruikten bij het beoordelen van de stellingen.

Conclusies

Het meten van kennis en attitudes ten aanzien van intersekse personen

Het ontwikkelde instrument 'Intersex Knowledge and Attitudes Survey' (IKAS) bestaat uit 4 kennisvragen en 8 attitudevragen. Op basis van deze studie, bevelen we het IKAS instrument aan als module in attitudeonderzoek waar men de kennis over en attitudes t.a.v. intersekse personen wilt meten. De kennisvragen zijn een cruciaal onderdeel om de attitudevragen te kunnen duiden.

Kennis van de term intersekse

Er is zowel in de Nederlandse als de Vlaamse bevolking zeer beperkte voorkennis aanwezig over het thema intersekse. Ongeveer een derde vond dat de definitie die in het onderzoek gegeven werd, overeenkwam met wat ze van tevoren dachten dat intersekse was. Deze bevindingen suggereren dat tweederde van de Vlaamse en de Nederlandse bevolking géén (of geen correcte) kennis heeft over de term intersekse. Dit gebrek aan kennis kan de acceptatie van intersekse personen sterk belemmeren.

Een opvallende bevinding was dat de kennis die men heeft over intersekse van groot belang is voor of men zichzelf als intersekse identificeert. Dit impliceert dat het aantal intersekse personen niet goed vast te stellen is wanneer niet duidelijk is welke definitie respondenten hanteren. Wanneer de term intersekse in onderzoek wordt gebruikt, is enige toelichting en het verwijzen naar medisch gebruikte termen voorlopig gewenst, aangezien de term intersekse nog door velen in Vlaanderen en Nederland niet gekend blijkt te zijn.

Attitudes ten aanzien van intersekse personen en samenhang met andere factoren

De gemiddelde opvatting ten aanzien van intersekse personen is redelijk positief, maar er is nog aardig wat ruimte voor verbetering. Er is vooral winst te behalen bij mannen, lager opgeleiden, en sterk religieuze personen. Deze factoren bleven van belang wanneer voorkennis, bekendheid en genderopvattingen mee werden genomen in de analyse. Mensen die zich tot een sociale minderheid rekenen, hebben juist een positievere houding ten aanzien van intersekse personen. Ook zijn er aanwijzingen gevonden over hoe deze verbeteringen kunnen worden bereikt: door kennis over intersekse te vergroten en de acceptatie van mensen die niet binnen de 'hokjes' man/vrouw passen te bevorderen.

Door meer kennis kan meer begrip ontstaan, waardoor intersekse personen ook opener kunnen zijn. Gebleken is dat het taboe op geslachtsvariaties vaak een groter probleem was dan de geslachtsvariatie zelf, en dat geheimhouding en taboe leidden tot een stigmatisering (Van Heesch, 2015). Ook laat dit onderzoek zien dat de houding ten aanzien van gender non-conformiteit van groot belang kan zijn voor de houding (en daarmee de acceptatie en discriminatie) van intersekse personen. Dit geldt ook voor andere groepen binnen de LHBTI+ beweging (Dierckx et al., 2014).

Aanbevelingen

- Wanneer de term intersekse in onderzoek wordt gebruikt, is enige toelichting en het verwijzen naar medisch gebruikte termen voorlopig zeker aanbevolen aangezien deze term nog door velen in Vlaanderen en Nederland niet gekend blijkt te zijn.
- Hoewel hiertoe in beide landen al verschillende initiatieven ontwikkeld zijn, is er in Nederland en Vlaanderen nog zeker winstmarge wat betreft de attitudes ten aanzien van intersekse personen. Uit het onderzoek volgden hiertoe de volgende richtlijnen.
 - Het verdient nog altijd aanbeveling om verder beleid vorm te geven gericht op het vergroten van kennis over intersekse in Vlaanderen en Nederland. Aangezien kennis over intersekse sterk gerelateerd is aan de attitudes t.a.v. intersekse personen, kan door meer kennis meer begrip ontstaan, waardoor intersekse personen ook opener kunnen zijn.
 - Het verdient aanbeveling om het 'hokjesdenken' rond sekse en gender tegen te gaan, omdat ook hiermee de attitude ten aanzien van intersekse personen positiever wordt. Mensen die minder moeite hebben met personen die niet helemaal binnen de categorieën man of vrouw vallen, hebben ook minder moeite met intersekse personen.
 - Interventies gericht op meer acceptatie van intersekse personen zouden zich vooral kunnen richten op mannen, lager opgeleiden, en sterk religieuze personen (maar juist niet mensen die zich tot een minderheid rekenen), omdat in die groepen de houding ten aanzien van intersekse personen gemiddeld het minst positief is.
- Vervolgonderzoek is gewenst om meer inzicht te kunnen verschaffen in de proportie van intersekse personen in Vlaanderen en Nederland.

Summary

Background

Intersex people can face serious stigmatization and discrimination in our society. They may also suffer the consequences of medical and social norms on gender/sex. Intersex often involves fear and shame, which is promoted by a lack of information and knowledge, both in the general population and among the health care professionals involved. These issues have also been identified by interest and patient organizations, social scientists, and DSD centres (Van Lisdonk & Callens, 2017; Van Heesch, 2015).

In the Netherlands and Flanders, steps have been taken in recent years to bring stakeholders together to conduct research on this theme. The most recent reports of the national LGBT monitor concluded that views on intersex people have hardly been investigated, and not yet at all in the Netherlands and Flanders (Kuyper, 2018). Therefore, the Ministry of Education, Culture and Science called for a baseline measurement of attitudes and knowledge about intersex in the Dutch population to be carried out in collaboration with the Flemish government. This will also include the development of a tool in order to replicate the measurement in other population- or monitoring research. The Flemish Government accepted this invitation and consequently collaboration between Rutgers and the Transgender Infopunt (UZ Gent) was set up for this purpose. The present report is the final product of this collaboration.

Objectives

The project had two goals: (1) to develop a questionnaire to map knowledge and views on intersex people and (2) to carry out a baseline measurement in the Dutch and Flemish population. The research focused on the question of what is known about the term intersex and peoples' attitudes towards intersex people. This specifically concerned attitudes on rights, acceptance, and medical interventions. We also wanted to map the factors that may play a role in this, in addition to knowledge of the term (e.g. gender views, familiarity with intersex people, and socio-demographic factors).

The study

A first version of the questionnaire based on literature research and information from experts was developed, which was then submitted to an advisory committee of experts and experience experts. The resulting version of the questionnaire was then presented to ten people from various backgrounds, who were interviewed about the comprehensibility of the questions and what the questions raised in terms of their response tendencies. Based on this, adjustments were made to the questionnaire. In accordance with further advice from our advisory committee, Ipsos market research, and our own progressive insight, a number of items in the questionnaire were adjusted and shortened. The final version was submitted by Ipsos to a sample from an ISO certified panel, both in the Netherlands and in Flanders. In total, 2004 respondents participated in the survey.

Results

The IKAS questionnaire

Based on item and scale analyses, a shortened and final questionnaire was prepared, which contained 4 knowledge items, a definition, and 8 attitude items (which together formed a highly reliable scale). This 'Intersex Knowledge and Attitudes Survey' (IKAS) can be used in monitoring research (see Appendix 2). The usefulness, reliability, and validity of the IKAS will need to be further tested in other samples, languages and geographical areas.

Knowledge of the term intersex

More than half (52%) of the respondents did not know what the term intersex meant, only 15% did. People with a higher level of education and of a younger age were more familiar with the term, both in the Netherlands and in Flanders. Respondents who had prior knowledge of the term intersex were more often from the Netherlands and more often higher educated. Around 10% reported knowing an intersex person among their close contacts or through work/school, or friends of friends.

Significantly more people in the Netherlands knew an intersex person from TV or other media, compared to Flanders.

People were asked twice whether they were an intersex person themselves; once before an extensive definition was given and once after this. Prior to the definition, 9 persons thought they were an intersex person, but after the definition 8 persons no longer thought they were intersex, and 27 other persons newly identified themselves as intersex. In total 28 people (1,6%) thought they were an intersex person. It is striking that this self-identification as intersex is so sensitive to a definition being provided and rises sharply after the extensive definition being given. This indicates that the pre-existing knowledge about intersex strongly determines whether one identifies as such.

Attitudes toward on intersex people

If we take the items about the attitudes towards rights, acceptance, and physical integrity of intersex people together on a scale, we see that the average opinion on this is fairly positive: the majority of the questions agree with the majority (an average of 3.7 on a scale of 1-5, with 1 strongly disagreeing and 5 strongly agreeing). Respondents therefore feel that intersex people should have equal rights, should be accepted, and that they should decide for themselves whether to intervene medically (e.g. sex surgery). A number of important factors strongly related to the attitudes towards intersex people emerged: level of education, importance of religion, male gender or registered gender at birth, minority status, gender attitudes (attitude towards gender non-conformity), and prior knowledge about intersex. Age, country, cisgender, and personal familiarity with intersex people were not related to views on intersex people. The lack of knowledge or opinion was also noticeable due to the high number of respondents who used the 'don't know' option when assessing the propositions.

Conclusions

Measuring knowledge and attitudes towards intersex persons

The tool 'Intersex Knowledge and Attitudes Survey' (IKAS) consists of 4 knowledge questions and 8 attitude questions. Based on this study, we recommend the IKAS instrument as a module in attitude research where one wants to measure the knowledge about and attitudes towards intersex persons. The knowledge questions are crucial in order to be able to interpret the attitude questions.

Knowledge of the term intersex

In both the Dutch and Flemish populations there was very limited prior knowledge on the topic of intersex. Approximately one third believed that the definition provided corresponded to what they thought beforehand. These findings suggest that two thirds of the Flemish and Dutch populations have no (or no correct) knowledge of the term intersex. This lack of knowledge can strongly hinder the acceptance of intersex people.

A striking finding was that the knowledge one has on intersex is of great importance to whether one identifies oneself as intersex. This implies that the proportion of intersex people is not easy to determine when it is not clear which definition respondents use. When the term intersex is used in research, an explanation and reference to medically used terms is desirable for the time being, as the term intersex appears to be unknown to many people in Flanders and the Netherlands.

Attitudes towards intersex persons and associations with other factors

The average opinion regarding intersex people is fairly positive, but there is still quite some room for improvement, especially among men, lower educated people, and the strongly religious. These factors remained important when prior knowledge, familiarity, and gender views were included in the analysis. People who belong to a social minority have a more positive attitude towards intersex people. Indications were also given on how improvements can be achieved: by increasing knowledge about intersex and promoting acceptance of people who do not fit into the 'pigeonhole' male/female category.

More knowledge can lead to more understanding, so that intersex people can also be more open. The taboo of intersex was found to be a bigger problem than being intersex in itself, and secrecy and taboo have led to stigmatization (Van Heesch, 2015). This research also shows that attitudes

towards gender non-conformity can be of great importance to the attitudes (and thus acceptance and discrimination) of intersex persons. This also applies to other groups within the LGBTI+ movement (Dierckx et al., 2014).

Recommendations

- When the term intersex is used in research, some explanation and reference to medically used terms is certainly recommended for the time being, as this term is still unknown to many in Flanders and the Netherlands.
- Although several initiatives have been developed in both countries, the results indicate that both in Flanders and the Netherlands there still is room for improvement in terms of attitudes towards intersex people. To this end, the following recommendations were derived from this study:
 - It is recommended to further develop policies aimed at increasing knowledge about intersex in Flanders and the Netherlands. Since knowledge about intersex is strongly related to the attitudes towards intersex people, more knowledge can lead to more understanding, so that intersex people can also be more open.
 - It is recommended to counter the 'pigeonholing' of sex and gender because this also makes the attitude towards intersex people more positive. People who have less issues with those who do not entirely fall within the categories of man or woman, also have less concerns about intersex people.
 - Interventions aimed at more acceptance of intersex people should especially be aimed at men, lower educated people, and strongly religious people (but not people who identify as part of a minority group), because in these groups the attitude towards intersex people is on average the least positive.
- To provide more insight into the proportion of intersex people in the Flemish and Dutch population, follow-up research is needed.

1 Inleiding

In deze inleiding schetsen we de achtergrond van het onder (1.1), en stellen we het onderzoeksdesign voor (1.2). In de leeswijzer (1.3) vindt de lezer/es een overzicht van wat in de komende hoofdstukken aanbod komt.

1.1 Achtergrond

Intersekse personen kunnen te maken hebben met stigmatisering en discriminatie. Ze kunnen last hebben van medische en maatschappelijke normen over geslacht en gender. Er is vaak sprake van angst en schaamte, wat bevorderd wordt door gebrek aan informatie en kennis, zowel in de brede bevolking als bij betrokken hulpverleners. Dit wordt ook gesignaleerd door belangen- en patiëntenorganisaties, sociaal wetenschappers, en DSD-centra (Van Heesch, 2015; van Lisdonk & Callens, 2017; zie ook nnid.nl, interseksevlaanderen.be).

De term intersekse kan op verschillende manieren uitgelegd worden. Intersekse verwijst naar de ervaringen van mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet past binnen de normatieve definities van man en vrouw.¹ Intersekse personen worden geboren met geslachtskenmerken die niet (of niet helemaal) voldoen aan de maatschappelijke en medische normen van mannen- en vrouwenlichamen. Geslachtskenmerken zijn niet alleen de genitaliën (penis/vagina), maar ook chromosomen, hormonen, of inwendige geslachtsorganen (baarmoeder, hormoonklieren). Het gaat bij intersekse over diversiteit in geslachtskenmerken, en niet over genderbeleving of seksuele oriëntatie. De meeste intersekse personen hebben een mannelijke of vrouwelijke genderidentiteit en zijn heteroseksueel, maar net als andere mensen kunnen zij ook een lesbische, homoseksuele of biseksuele oriëntatie hebben, of zich identificeren als transgender (zie ook Carpenter, 2020; Davis, 2014; Davis, 2015; Holmes, 1995).

In medische kringen wordt soms de diagnose 'Disorders of Sex Development' (DSD) gehanteerd (zoals bv. opgenomen in de Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (American Psychiatric Association, 2013), al wordt er de laatste jaren de voorkeur gegeven aan de minder pathologiserende term 'Differences in Sex Development'. Hieronder worden 40+ variaties in geslachtskenmerken geschaard, waaronder (C)AIS, Klinefelter, AGS/CAH, hypospadie, MRKH, en Turner.

Hoewel het hierbij gaat om zeldzame condities, is de hele groep mensen die het betreft relatief groot. Schattingen geven aan dat het zou gaan om één op 200 à 2000 mensen – soms even frequent als rood haar of tweelingen (Sax, 2002; van Lisdonk, 2014). Recent grootschalig Deens bevolkingsonderzoek van Frisch et al. (2019) heeft gevonden dat ongeveer 1 op de 90 personen (1,1%) intersekse is. Zoals Belgische onderzoekers (Callens et al., 2017b) en Nederlandse onderzoekers (van Lisdonk, 2014) stellen, is het bepalen van een algemeen incidentie-cijfer erg moeilijk. Er bestaat immers discussie over de operationele definitie zoals bepaald door de "Consensus Statement on the Management of Intersex Disorders" (Hughes et al., 2006), en in het bijzonder of prevalentie(re) mildere vormen van hypospadie en het klassieke Turner en Klinefelter syndroom, maar ook bijnierschorshyperplasie tot intersekse moeten worden gerekend (Arboleda et al., 2014). Indien we alle variaties in acht nemen, zou het in België gaan over 57.000 intersekse personen, en zo'n 85.000 intersekse personen in Nederland (van Lisdonk, 2014).

In dit rapport is bewust gekozen voor de terminologie 'intersekse personen', omdat het hier gaat over de kennis van de term intersekse, en houding ten aanzien van intersekse personen. We willen hierbij echter ook benadrukken dat niet iedere intersekse persoon deze term zelf gebruikt, maar dat wij wel het gehele spectrum aan variaties in geslachtskenmerken bedoelen wanneer wij deze term 'intersekse personen' hier verder hanteren.

Om landelijk stappen te zetten, hebben in Nederland de afgelopen jaren gesprekken en expert meetings plaats gevonden tussen belangenorganisaties, patiëntenorganisaties, de gespecialiseerde

¹ Definitie ontwikkeld door Miriam van der Have, en gebruikt door het NNID (zie nnid.nl en seksediversiteit.nl).

gezondheidszorg, het College voor de Rechten van de Mens, kennisinstututen en de ministeries van OCW en VWS. In de meest recente rapporten van de landelijke LHBT-monitor werd geconcludeerd dat opvattingen over intersekse personen nog nauwelijks degelijk in kaart zijn gebracht (Kuyper 2018), met uitzondering van een Japans onderzoek onder millennials (Lusk, 2017). Het ministerie van OCW wilde dat er in de Nederlandse bevolking een nulmeting plaatsvond naar de houding en kennis op het gebied van intersekse. De Nederlandse overheid heeft dit onderzoek uitbesteed aan het kenniscentrum Rutgers en wenste een samenwerking op te zetten met de Vlaamse overheid.

Ook in Vlaanderen/België vond sinds 2016 een intensivering plaats van sociaalwetenschappelijk onderzoek op het thema intersekse, en werden de banden aangehaald tussen onderzoekers, klinici, belangenorganisaties, patiëntenorganisaties en overheidsactoren (Callens et al., 2016, 2017a). Ook hier werd vastgesteld dat er vele noden spelen op het vlak van mensenrechten, discriminatie, sensibilisering en het doorbreken van taboes, en werden enkele initiatieven ontwikkeld om enerzijds de maatschappij te sensibiliseren en anderzijds de betrokkenen beter te informeren. De Vlaamse Overheid besloot om de samenwerking in dit onderzoek aan te gaan, en gaf het Transgender Infopunt/UZ Gent hiertoe de opdracht. Hierdoor werd het mogelijk om naast 1000 Nederlanders, tevens 1000 Vlamingen te bevragen naar de bekendheid met en houding tegenover intersekse personen.

De resultaten van een nulmeting kunnen gebruikt worden om het intersekse-beleid in zowel Nederland als Vlaanderen verder vorm te geven en te monitoren. De dubbele nulmeting laat bovendien vergelijking tussen Nederland en Vlaanderen toe. Omwille van deze insteek, worden de resultaten in deze rapportering steevast voor beide landen/regio's uitgesplitst.

Om dit onderzoek te ondersteunen, werd een Adviescommissie samengesteld bestaande uit stakeholders en experts uit Nederland en Vlaanderen. De onderzoekers willen de leden van de Adviescommissie uitgebreid bedanken voor hun waardevolle input en feedback tijdens de verschillende onderzoeksfases.

Leden van de adviescommissie

Nina Callens	Genderkamer – Vlaamse Ombudsdienst
Emmanuelle Verhagen	Intersekse Vlaanderen
Bente Keulen	Stichting NNID Nederlandse organisatie voor seksediversiteit
Margriet van Heesch	Universiteit van Amsterdam, afdeling Sociologie
Gabriël van Beusekom*	SCP Nederland
Nienke van Dijk	Jongeren DSD Nederland
Jantine van Lisdonk**	Bi+ Nederland

Opdrachtgevers

Marian Vandenbossche	Vlaamse Overheid, Agentschap Binnenlands Bestuur - Gelijke Kansen Vlaanderen
Jori de Coster	Vlaamse Overheid, Agentschap Binnenlands Bestuur - Gelijke Kansen Vlaanderen
Lieselotte Thys / Ann de Cnodder***	Raadgever Samenleven – Gelijke Kansen Kabinet Vlaams Viceminister-president Bart Somers Vlaams minister van Samenleven en Binnenlands Bestuur
Jeannette van Borselen	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Nederland, Directie Emancipatie

* Na de eerste bijeenkomst niet meer betrokken door omstandigheden.

** Aanwezig bij de tweede bijeenkomst.

*** Bij de eerste bijeenkomst was Ann de Cnodder betrokken, bij de tweede was dit Lieselotte Thys.

1.2 Onderzoeksdesign

1.2.1 Vraagstelling & doel

Het onderzoek heeft twee doelen: (a) het ontwikkelen van een vragenlijst waarin kennis en opvattingen over intersekse personen in kaart worden gebracht, die kan worden gebruikt in monitoronderzoek; en (b) het uitvoeren van een nulmeting in de Nederlandse en Vlaamse bevolking, waarbij deze kennis en opvattingen voor het eerst worden bevraagd.

Het verkennend onderzoek richt zich dan ook op de vraag (1) hoe kennis en opvattingen over intersekse personen het beste kunnen worden gemeten, en (2) wat de bekendheid en houding is tegenover intersekse personen in de Nederlandse en de Vlaamse bevolking. Is de term en het fenomeen intersekse bekend? Wat is de houding in de bevolking met betrekking tot rechten en acceptatie van intersekse personen, alsmede ethische kwesties rondom de behandeling van intersekse personen? Welke factoren kunnen een rol kunnen spelen bij stigmatisering en discriminatie in een Nederlandse en Vlaamse context? De resultaten van een nulmeting in de bevolking kunnen gebruikt worden om emancipatiebeleid gericht op intersekse gericht vorm te kunnen geven en te monitoren.

1.2.2 De onderzoeksfases in vogelvlucht

Het onderzoek doorliep enkele fases. We schetsen deze hier kort, en in het volgende hoofdstukken worden deze uitgebreid besproken.

Fase 1: vragenlijstontwikkeling

De vragenlijst werd ontwikkeld door onderzoekers van Rutgers (Jenneke van Ditzhuijzen) en UZ Gent (Joz Motmans). Hiertoe werd allereerst de wetenschappelijke literatuur geraadpleegd, maar ook rapporten en andere 'grijze' bronnen. Ook werden enkele internationale experts geraadpleegd (desk research).

Om de schaal te construeren en te valideren maakten de onderzoekers een uitgebreide selectie van alle bruikbare items. Deze (lange) concept-vragenlijst werd voorgelegd aan de Adviescommissie van experts. Deze adviescommissie werd gevraagd om de items te evalueren op inhoudsvaliditeit. De (geselecteerde) items werden besproken tijdens de bijeenkomst en vervolgens in de panelstudie gebruikt.

Fase 2: testinterviews

Aangezien er nog geen onderzoek was gedaan naar dit onderwerp in Nederland en Vlaanderen, en er ook nauwelijks internationaal onderzoek te vinden was, werden in een testfase vraagstellingen en exacte formuleringen voorgelegd aan testpersonen in gerichte korte kwalitatieve interviews. Aan 5 Vlaamse en 5 Nederlandse respondenten met verschillende sociaal-demografische kenmerken, die niet behoren tot de groep intersekse personen, werden alle vragen en antwoorden voorgelegd om tekstbegrip en antwoordkeuzes te optimaliseren.

Fase 3: panelstudie

De nulmeting betrof een online kwantitatieve vragenlijst via een landelijk online panel, die werd afgenomen door marktonderzoeksbureau Ipsos, onder 1000 Nederlandse en 1000 Vlaamse panelleden. Het doel van de steekproeven was om een (representatieve) sample te verkrijgen die op een aantal demografische kenmerken (geslacht, leeftijd en opleidingsniveau) overeenkomt met de landelijke populaties, waarbij indien nodig de data naar deze kenmerken konden worden gewogen.

Fase 4: analyse en rapportage

Na uitvoering van de nulmeting hebben de onderzoekers de resultaten geanalyseerd wat betreft de inhoudsvaliditeit, constructvaliditeit, en betrouwbaarheid. Op basis van deze uitkomsten werd een finale verkorte schaal voorgelegd aan de adviescommissie. In afstemming met de adviescommissie wordt deze "intersekse attitude schaal" opgeleverd aan de opdrachtgevers zodat deze in vervolgmetingen, binnen ander (bevolkings)onderzoek, kan worden opgenomen.

1.3 Leeswijzer

In dit rapport staan we uitgebreid stil bij zowel de gehanteerde methodologie alsook bij de gevonden meetresultaten. In deze zin is het rapport dan ook tweeledig: hoofdstuk 2 geeft gedetailleerd weer hoe het onderzoeksteam in samenwerking met de adviescommissie tot een testversie van de Nederlandstalige vragenlijst kwam en hoe deze testversie werd voorbereid en afgenomen een panelstudie, uitgevoerd door Ipsos. Hoofdstuk 3 bespreekt uitgebreid de resultaten van deze testversie, en levert zodoende, naast een methodologische analyse, ook interessante inzichten op voor wat betreft de houding van Vlamingen en Nederlanders anno 2020. In hoofdstuk 4 keren we terug naar de opzet om een bruikbaar kort meetinstrument voor Vlaanderen en Nederland te ontwikkelen, en geven we de methodologische uitdagingen die hiermee samenhangen kort weer. Tot slot, in de conclusie (hoofdstuk 5) stellen we het meetinstrument IKAS voor, wat het resultaat is van dit onderzoeksproces, en bespreken we de bevindingen uit de nulmeting in de Vlaamse en de Nederlandse bevolking. In de bijlagen kan de lezer/es zowel de testversie van de nulmeting (Bijlage 1) alsook het IKAS-instrument (Bijlage 2) terugvinden.

2 Methode: vragenlijstontwikkeling en dataverwerking

Het ontwikkelen en gradueel aanpassen van de vragenlijst was een zeer belangrijk onderdeel van dit onderzoek. In voorliggend hoofdstuk geven we eerst mee hoe we omgingen met aspecten als de ethiek van het onderzoek (2.1), waarna we uitgebreid stilstaan bij de stappen die we doorliepen bij het ontwikkelen van de vragenlijst (2.2). We willen met deze gedetailleerde beschrijving aantonen hoe we als onderzoekers te werk gingen, en met welke uitdagingen we doorheen dit proces werden geconfronteerd. De respondentenwerving (2.3) en data-cleaning en -analyse (2.4) worden tevens toegelicht.

2.1 Ethische toetsing, databeheer en privacy

Cruciale elementen in het voeren van onderzoek zijn een correcte omgang met de ethische gedragsregels zoals vervat in de GDPR-wetgeving, het opmaken van een datamanagementplan en een overeenkomst voor het delen van de data.

In Nederland is het onderzoeksvoorstel voorgelegd aan een Medisch-Ethische Toetsingscommissie (METC Utrecht), om af te wegen of het onderzoek WMO-plichtig is (Wet Medisch Wetenschappelijk Onderzoek met mensen). Hoewel het geen medisch onderzoek betreft, kan er twijfel zijn over of het onder de WMO valt, omdat aan personen vragen worden gesteld over gevoelige en persoonlijke onderwerpen (sekse/geslacht, gender, intersekse, seksuele voorkeur, etc.). Het dagelijks bestuur van de METC Utrecht heeft op 19 mei 2020 geconcludeerd dat het onderzoek niet onder de reikwijdte van de WMO valt, omdat (a) er geen sprake is van medisch-wetenschappelijk onderzoek en/of (b) personen niet aan handelingen worden onderworpen en hen geen gedragsregels worden opgelegd waarvoor toetsing vereist is. In Vlaanderen is het onderzoek voorgelegd aan de Commissie van Medische Ethiek, UZ Gent, en werd positief advies verleend voor deze studie (BC-08126). Ipsos heeft een privacy statement die zij standaard aan panelleden voorleggen; dit is ook bij deze peiling gebeurd. Respondenten zijn van tevoren ingelicht over het doel van het onderzoek, en konden zich te allen tijde terugtrekken van deelname.

Rutgers en UZ Gent hebben vervolgens een samenwerkingsovereenkomst getekend, maar ook een overeenkomst over het delen en bewaren van de data. Geanonimiseerde data worden 5 jaar bewaard door zowel Rutgers als UZ Gent, volgens de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AGV), en er zijn afspraken gemaakt over door wie en hoe de data gebruikt mogen worden.

2.2 Ontwikkelen van de vragenlijst

2.2.1 Stap 1: Vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek gingen we op zoek naar alle beschikbare literatuur met betrekking tot het meten van attitudes ten aanzien van (o.a.) intersekse personen. Hiervoor raadpleegden we Web of Science, Pubmed, en Google Scholar met een lijst trefwoorden. Er is als eerste gezocht op 'intersex' in combinatie met verschillende termen: 'attitud*', 'beliefs', 'awareness' en 'knowledge'. Vervolgens is dit verbreed en is het woord 'intersex' vervangen door 'DSD'. Ook werd gezocht op 'transgender' of 'LGB*' omdat we vanwege een gebrek aan schalen voor intersekse wilden zoeken naar vergelijkbare schalen die we mogelijk konden aanpassen voor het huidige doel. Daarnaast is naar grijze literatuur gezocht, zoals beleidsrapporten, via diverse overheidsdocumenten en andere bronnen.

Tevens consulteerden we zowel in Nederland als Vlaanderen als internationaal experts in dit domein zoals klinici die werken met deze patiëntengroep, academische onderzoekers, en belangenorganisaties. We raadpleegden o.a. de leden van het recent gevormde onderzoeksnetwerk INIA (Intersex: New Interdisciplinary Approaches²), bestaande uit academici en belangenorganisaties in Europa. Ook hebben wij diverse nationale en internationale experts gevraagd naar recente literatuur op dit gebied, maar iedereen verwees naar dezelfde brondocumenten (zie Tabel 1 verder).

² Zie <https://www.intersexnew.co.uk/>

Resultaten vooronderzoek: instrumenten

Wij hebben slechts twee onderzoeken gevonden waarin specifiek en uitsluitend is gekeken naar de bekendheid met en de attituden ten aanzien van intersekse personen, te weten Lusk (2017) en Hegarty et al. (2019). Daarnaast zijn er onderzoeken waarin de attituden ten aanzien van intersekse op dezelfde manier wordt bevraagd als die ten aanzien van transgender of LHB/holebi personen, en onderling worden vergeleken (European Commission, 2019; Heath, 2006). Ten derde is er onderzoek waarin attituden worden onderzocht naar LHBTI als gehele groep waarbij soms ook los gevraagd wordt naar de meningen over LHB, T en I – personen (zoals bv. Çiçek et al., 2017).

Ten slot zijn ook instrumenten meegenomen die mogelijk sterk van invloed kunnen zijn op hoe men tegen intersekse personen aankijkt. Zo ligt 'genderisme', namelijk het geloof in de twee seksen en de bijhorende gedragspatronen en dus het afwijzen van elk afwijkend gedrag hieromtrent, vaak aan de basis van LHBT-fobe attitudes en gedrag (Dierckx et al., 2014; Hill & Willoughby, 2005) en mogelijk geldt dit ook voor interfobe attitudes. In het onderstaand overzicht van instrumenten staan de belangrijkste bronnen die tijdens deze opdracht gevonden werden en hoe zij bruikbaar kunnen zijn, opgesomd.

Tabel 1 Overzicht mogelijk bruikbare instrumenten

Referentie (kort)	Bruikbare schalen	Mogelijk bruikbare elementen	Minpunten
Bagci et al. (2020) (Turkije)	Outgroup evaluation scale, avoidance behavior tendencies, intergroup contact	Ingroup-outgroup evaluatie	Niet specifiek voor intersekse
Swales en Taylor (2017), BSA 34 (VK)	Prejudice against transgender people, use of public toilets	Indirecte meting van vooroordelen	Gaat over transgender
Çiçek et al. (2017) (Turkije)	Alienation, Excessiveness, Disease	Geen	Gaat over LHBTI in algemeen. Zeer extreme items
Dierckx et al. (2014) (België)	Genderism Scale, Gender role, identity, self-identification, transphobia	Nederlandstalige versie van o.a. genderism scale	Niet specifiek voor intersekse
Dotti Sani en Quaranta (2020) (Europa)	1 item over attitude t.a.v. adoptie door LHB	Geen	Niet specifiek voor intersekse
Eurobarometer on Discrimination 2019 (Europa)	Attitude towards changing civil documents, comfort with intersex people in different levels of social environment	Niveau van comfort	Vragen zijn zeer complex en in de vraag wordt men geacht onderscheid te maken tussen LHB, T en I
Attila et al. (2018) (Finland)	Inschatting van discriminatie, gendergelijkheid	Geen	Ingewikkelde vragen en meten niet de eigen attitude. T en I samen
Heath (2006) (Australië)	Attitudes towards transsexual and intersexed people	Intersekse als ziekte, naamsverandering, etc.	Transgender items simpelweg 'vertaald' voor intersekse
Hegarty et al. (2019) (VK)	Familiarity Scales, Binary gender beliefs, Social Distance, Beliefs in Normalcy, optimism about intersex people's accommodation in society, interest in learning, beliefs in harms and benefits of medical treatment	Zeer veel bruikbare items	Taalgebruik lijkt soms voorkennis te vragen. Wellicht niet alle schalen/ items gebruiken
Hill en Willoughby (2005) (VS)	Genderism & Transphobia Scale	Zie Tee en Hegarty (2006); Dierckx et al. (2014)	Niet specifiek voor intersekse
Keuzenkamp en Kuyper (2013) (NL)	Dimensies van attituden t.a.v. LHB (Algemeen, Gelijke rechten, in de openbaarheid, in de naaste omgeving)	Attituden rond rechten	Niet specifiek voor intersekse
Konopka et al. (2020) (Polen)	Attituden t.a.v. transgender	Geen	Gaat over transgender

Referentie (kort)	Bruikbare schalen	Mogelijk bruikbare elementen	Minpunten
Kuyper (2015) (NL)	Houding t.o.v. LHBT, gender non-conformiteit, sociale nabijheid, genderambivalentie transities	Gender non-conformiteit	Niet specifiek voor intersekse
Landén en Innala (2000) (Zweden)	Attituden t.a.v. transgender	Geen	Niet specifiek voor intersekse
Lusk (2017) (Japan)	Intersex awareness & attitudes, acceptatie LHB	Bekendheid met intersekse, attituden t.a.v. intersekse personen	Lang niet alle items bruikbaar
Simons (2019) (VS)	School Counselor Transgender Intersex Advocacy Competence Scale	Nadruk op 3 kernelementen: beliefs, knowledge en skills	Niet specifiek voor intersekse
Tee en Hegarty (2006) (VK)	Genderism Scale	Zie Dierckx et al. (2014), Hill en Willoughby (2005)	Niet specifiek voor intersekse.
Van Beusekom en Kuyper (2018) (NL)	SLI LHBT monitor: opvattingen over genderdiversiteit	Goed om aan te sluiten bij SLI monitor	Vragen gaan over transgender
Wang-Jones et al. (2017) (VS)	Gender Identity Implicit Association Test, Allophilia Scale	Mogelijk enkele items uit allophilia scale ter verklaring	Niet specifiek voor intersekse

Uitdagingen en aandachtspunten in de ontwikkeling van het meetinstrument

Gebrek aan kennis

Veel personen zijn niet bekend met de term intersekse en weten niet (of onvoldoende) wat intersekse inhoudt. De uitdaging voor onderzoekers ligt dan ook in de vraag hoe de mening/ attitude over iets te meten, waar men onvoldoende over weet/ begrijpt? Het kan ook lastig zijn voor respondenten om intersekse en transgender te onderscheiden, zo blijkt uit de literatuurstudie. Wanneer we in de vragenlijst willen peilen naar bekendheid en daarna een definitie geven, weten we niet zeker of mensen het ook echt goed begrijpen. Ook kunnen mensen geneigd zijn om eerder sociaal wenselijk te antwoorden als ze net een uitleg gekregen hebben. We moeten dus voorzien dat respondenten zich niet verlegen hoeven te voelen als men de term niet kent, maar tevens dat we kunnen nagaan of men – indien men aangeeft dat men bekend is met de term – ook wel een juist begrip van de term heeft. Bovendien gaat er mogelijk een educatie-effect uit van de vragenlijst. Dat kan gewenst zijn, maar men moet zorgvuldig omgaan met hoe en wanneer men een uitleg of definitie in de vragenlijst integreert.

Kernelementen in attitude metingen

We zien dat herhaaldelijk drie dimensies terugkomen in de verschillende attitudeschalen: een cognitieve, een affectieve en een gedragsdimensie (Dierckx et al., 2014; Wright et al., 1999). Het meten van attitudes dient zowel op het niveau van de cognitie (overtuigingen), emoties alsook op het gedragsniveau (zowel verbaal als fysiek) in kaart te worden gebracht, en dit zowel op individueel als groepsniveau. Dierckx et al. (2014) geven verder ook aan dat attitude-beïnvloedende factoren zoals geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen, en het zelf behoren tot een minderheidsgroep op het vlak van religie, etnische afkomst, seksuele oriëntatie, handicap of transgender, alsook het hebben van vrienden en/of kennissen uit deze mogelijke minderheidsgroepen, als achtergrondvariabelen opgenomen dienen te worden in een onderzoek naar attitudes ten aanzien van een minderheidsgroep. Het is vanzelfsprekend ook van belang of respondenten zelf intersekse zijn of intersekse personen van nabij kennen.

Prevalentie/ proportie van intersekse/DSD

Op basis van de hoger geciteerde prevalentieschattingen van intersekse, zouden ongeveer 10 tot 22 mensen in deze steekproef (n=2000) zelf een intersekse persoon kunnen zijn. We dienen hier rekening mee te houden, de mogelijkheid te scheppen voor respondenten om dit op meer dan één manier aan te kunnen geven (gezien niet iedereen bekend kan zijn met de term intersekse; zie volgend punt).

Framing en perspectieven op intersekse

Intersekse kent vele variaties, en niet iedereen met een variatie in seksekenmerken noemt zichzelf intersekse. Intersekse kan vragen over gender met zich meebrengen, maar dat hoeft zeker niet. Ook zijn er verschillende perspectieven op intersekse. Hoe wij de vragenlijst framen kan een groot effect hebben op hoe er geantwoord wordt. Zo bleek o.a. uit onderzoek van Hegarty et al. (2019) dat het zien van een video over “intersekse als sociale identiteit” het idee versterkte dat medische behandeling schadelijk kon zijn, terwijl het zien van een video over “intersekse als medische conditie” dit juist verminderde. Kortom, de framing van het thema in de vragenlijst kan impact hebben op de gemeten attitudes. Het is daarom belangrijk om hierin een middenweg te vinden met een definitie die begrepen wordt, en ruimte laat voor verschillende attitudes, zodat mensen zich niet in een bepaalde richting geduwd voelen.

Beperkte ruimte

Het meten van sommige achtergrondvariabelen is belangrijk om aan te tonen dat de steekproef representatief is, en bovendien weten we uit vorig attitudeonderzoek dat het een invloed heeft op de gemeten attitude (zie eerste punt), maar we hebben hier beperkte ruimte voor binnen deze peiling. Dat betekent ook dat we slechts enkele predictoren mee kunnen nemen en keuzes moeten maken ten aanzien van bepaalde onderwerpen. Hierin wonnen we het advies in van de adviescommissie. Elementen als geslacht, genderidentiteit, aan/afwezigheid intersekse, seksuele oriëntatie, leeftijd, handicap, religie, etniciteit, opleidingsniveau, ideeën over gender non-conformiteit/ genderisme en zelf een intersekse persoon kennen, werden behouden als cruciale componenten.

2.2.2 Stap 2: Conceptversie toetsen met experts (adviescommissie)

Een eerste versie van de vragenlijst met alle mogelijke interessante items (90 items in totaal) zoals geselecteerd uit de literatuurstudie werd voorgelegd aan de adviescommissie. Deze vragenlijst bestond uit 90 items ingedeeld in verschillende onderdelen:

- Deel A. Achtergrondkenmerken
- Deel B. Geslacht/Gender/Seksuele oriëntatie
- Deel C. Kennis over intersekse/bekendheid met intersekse personen
- Deel D. Attituden
- Deel E. Controlevariabelen/covariaten.

Voor elk item werd zowel de vraagstelling als de antwoordmethode omschreven, en aan elk lid van de commissie werd gevraagd om het item te scoren op bruikbaarheid (niet behouden, misschien behouden, zeker behouden) en hierbij de mogelijkheid om commentaar te geven in een open veld. Alle feedback werd geïntegreerd in één document en in een bijeenkomst met de adviescommissie besproken. Alle mondelinge en schriftelijke feedback die zo werd verzameld, werd door de onderzoekers meegenomen in de aanpassing van de vragenlijst.

2.2.3 Stap 3: Pretest met interviews

Aangezien er nooit eerder onderzoek is gedaan naar het bevragen van de houding over intersekse en samenhangende kwesties in Nederland/Vlaanderen, werd de eerste versie van de vragenlijst voorgelegd aan testpersonen. Aan 5 respondenten in Nederland, en 5 respondenten in Vlaanderen met verschillende sociaal-demografische kenmerken, die niet behoren tot de groep intersekse personen, is de vragenlijst voorgelegd. De vragenlijst (niet de antwoorden) werd nabesproken om tekstbegrip en antwoordopties te optimaliseren. Van deze gesprekken werd geen opname gemaakt, de interviewer noteerde alle feedback en verbeterpunten voor de vragenlijst. Alle feedback werd geïnventariseerd in een samenvattend intern verslag dat geen melding maakt van de identiteit van de geïnterviewden.

Alle feedback werd door beide onderzoekers doorgenomen, en de vragenlijst werd op meerdere punten aangepast. Er waren enkele belangrijke bevindingen:

- Uit de interviews bleek dat de meeste mensen *niet* wisten wat de term intersekse betekent, of er een vaag beeld bij hadden dat vaker niet dan wel klopte. Vandaar dat we het belangrijk vonden om bij alle attitudevragen een optie ‘weet ik niet’ in te bouwen.

- Sommige vragen bleken in de praktijk niet eenduidig te begrijpen. Bijvoorbeeld de vraag 'het is normaal dat kinderen met intersekse gepest worden' kon worden uitgelegd als zijnde een constatering dat pesten nu eenmaal gebeurt, of als een vraag naar een norm. Deze items werden verwijderd.
- Wat betreft de toelichting over de term intersekse, lieten we de stukken in de vragenlijst die men het meest informatief vond. We legden ook een definitie voor op basis van die van website seksediversiteit.nl: 'De term intersekse verwijst naar de ervaringen van mensen die geboren zijn met een lichaam dat niet voldoet aan de normatieve definitie van man of vrouw zoals de maatschappij die hanteert. Deze definitie vonden respondenten weliswaar mooi en correct wanneer ze al begrepen wat het inhield, maar men gaf ook aan dat alleen die definitie voor hen niet voldoende was om het echt te snappen, en ze hadden moeite met termen als 'normatief' en 'ervaringen'. Tevens bleek dat de term 'hermafrodit' erg gekend was, ook al is de term omstreden en potentieel schadelijk.
- Een open antwoordveld werd toegevoegd na de stellingen, zodat respondenten hun antwoorden op de schalen nader kunnen toelichten, indien men dat wenst.
- Termen als transgender en non-binair hebben een toelichting nodig.

De vragenlijst werd n.a.v. deze feedback aangepast. Zo werd vanuit een emancipatorische motivatie besloten om de minderheidsstatus van de respondent te meten via een 'subjectieve' zelfinschrijving, in plaats van dat de onderzoeker de macht behoudt om personen toe te kennen op basis van objectieve criteria zoals gangbaar in ander onderzoek. Hierdoor werden deze vragen (A2 en A5) omgevormd naar vragen die de persoonlijke inschatting polsen van de respondent of men zichzelf voelt behoren tot deze of gene groep. De herwerkte vragenlijst werd ter informatie aan de adviescommissie bezorgd, met de vraag om cruciale elementen of opmerkingen nogmaals aan de auteurs te bezorgen. We verkregen zodoende nog feedback voor de definitie van intersekse zoals ze tijdens de bevraging werd getoond, die we ter harte namen.

2.2.4 Stap 4: Advies Ipsos

In overleg met Ipsos werden kleine taalaanpassingen doorgevoerd, alsook een infobutton toegevoegd voor wat betreft de definitie transgender. Tevens werden lange lijsten van stellingen uitgesplitst over meerdere webpagina's. De onderzoekers hebben de testversie enkele malen doorlopen om zeker te zijn dat alle routing juist geprogrammeerd stond.

2.2.5 Conceptversie voor nulmeting

Op basis van de stappen 1 tot en met 4 zijn we gekomen tot een concept eindversie van de vragenlijst, die vervolgens is gebruikt in de peiling (Bijlage 1), ook wel nulmeting genoemd. Het was vanaf het begin de bedoeling om meer items dan voorzien voor het uiteindelijke meetinstrument mee te nemen in de nulmeting, omdat we ervan uitgingen dat we in de analyse nog een aantal items zouden moeten schrappen.

2.3 Respondentenwerving

Voor fase 2 (de pre-testing) werden door de onderzoekers 5 volwassenen gezocht in Vlaanderen (door TIP/UZ Gent – Joz Motmans) alsook 5 personen in Nederland (door Rutgers – Jenneke van Ditzhuijzen) via de persoonlijke netwerken van de onderzoekers. Deze personen werden mondeling verzocht deel te nemen aan deze pre-testing. Er werden geen promotiematerialen aangemaakt hiervoor. Er werd wel rekening gehouden met diversiteit in leeftijd, sekse, etnische achtergrond en opleidingsniveau.

Voor fase 3 (nulmeting panelstudie) werden volwassen respondenten geworven door Ipsos – zij deden beroep op hun online panel (I-Say panel) dat ISO-gecertificeerd is. In dit panel zitten voor Nederland ongeveer 80.000 mensen en in België 96.000 mensen. Hieruit wordt een steekproef getrokken. Deze mensen ontvangen een uitnodiging met een link naar de online vragenlijst. Deze vragenlijst bevatte een link naar de Ipsos privacyverklaring. De dataverzameling is gestart op 21 september 2020 en werd afgerond op 29 september 2020. Het vooropgezette doel was om 1000 Nederlandse en 1000 Vlaamse respondenten te werven, die een goede afspiegeling vormen van de

bevolking. Er zijn dan ook geen specifieke selectiecriteria gehanteerd. Ipsos werkt wel met streefpercentages om te komen tot een representatieve steekproef wat betreft geslacht, leeftijd, opleiding en regio. Beide steekproeven komen overeen met de Nederlandse/Vlaamse bevolking op de kenmerken geslacht, leeftijd, opleiding en regio. Er hebben in totaal 2004 respondenten meegedaan aan de peiling, waarvan 1003 in Vlaanderen en 1001 in Nederland.

2.4 Data-cleaning en -analyse

2.4.1 Data-cleaning en inspectie

Op basis van de inspectie van de data is één respondent verwijderd, die op meer dan de helft van de vragen 'wil ik niet antwoorden' had geantwoord en alle attitudevragen had beantwoord met 'neutraal'. Het aantal missende waarden op cruciale vragen was bij deze persoon te hoog, waardoor we onmogelijk konden vaststellen met welk geslacht hij/zij zich identificeerde, of deze persoon intersekse, cisgender en/of LHB was.

2.4.2 Hercoderingen

Tijdens het analyzewerk werden een aantal variabelen gehercodeerd.

Opleiding

De vraag naar de hoogst gevolgde opleiding werd voor Nederland en Vlaanderen apart bevestigd, en nadien gehercodeerd in basis, secundair en tertiair opleidingsniveau, in analogie met internationaal onderzoek zoals de European Quality of Life Survey (Eurofound, 2017).

Voor Vlaanderen:

- Basis: Lager secundair onderwijs (algemeen, technisch, artistiek of beroeps (3 eerste jaren voltooid)), zonder diploma of lager onderwijs.
- Secundair: Hoger secundair onderwijs (algemeen, technisch, artistiek of beroeps (6 jaren voltooid)).
- Tertiair: hoger onderwijs (graduaat, kandidatuur, bachelor), universitair onderwijs (licentiaat, postgraduaat, master), master na master.

Voor Nederland:

- Basis: Mavo/Havo/VWO (eerste 3 jaar), (M)ULO, LBO/VBO/VMBO/MBO-1, basisonderwijs, inburgeringscursus, cursus Nederlands, geen onderwijs.
- Secundair: Havo/VWO bovenbouw, HBS/MMS, MBO-2,3,4 of MBO oude structuur (voor 1998).
- Tertiair: HBO of WO.

Minderheidsgroepen, andere

In de vraag naar behoren tot minderheidsgroepen, bleken enkele respondenten de optie 'andere' te hebben toegelicht met termen die de onderzoekers in staat stelden om hen te hercoderen. Zo werden twee personen die panseksueel aangaven onderbracht in de niet-heteroseksuele groep. Ook werden enkele omschrijvingen die verwezen naar een chronische ziekte of beperking gehercodeerd naar 'persoon met een beperking'.

Voorkennis

De respondenten die op vraag B7 (bekendheid met de term) 'ja' of 'een beetje' aangaven, en na de definitie aangaven dat hun idee correct was (B8b is 'ja'), werden gehercodeerd als respondenten met 'voorkennis'.

Bekendheid

We codeerden het al dan niet bekend zijn met een intersekse persoon (vraag B10) zodat enkel zij die in de directe omgeving iemand kenden (B10_1 = ja) of via werk/school of via-via (B10_2 = ja), als 'persoonlijk bekend met een intersekse persoon' worden gecategoriseerd, en de anderen als 'niet persoonlijk bekend met een intersekse persoon'.

Missende waarden en hercoderen

Er is gekeken naar de verdeling van de items die op een schaal zijn uitgevraagd (normaal/scheef), het aantal keer dat mensen voor de optie 'weet niet' kozen (omdat dat aangeeft dat voorkennis nodig kan zijn voor dat item). Bij de stellingen (C11, C12, C13 en V14) werden de antwoordopties 'weet ik niet/geen mening' gehercodeerd als missing. Tevens werden items omgekeerd qua scoring waar nodig zodat alle items in dezelfde richting kunnen worden geïnterpreteerd. Na het hercoderen van omgekeerd gestelde vragen zijn betrouwbaarheidsanalyses en factoranalyses gedaan, alsook correlatieve analyses, om de samenhang tussen items in kaart te brengen en eventueel minder betrouwbare of valide items te kunnen verwijderen.

2.4.3 Weegfactor

Ipsos leverde een geanoniseerd SPSS databestand op. Dit bestand bevatte een weegfactor, die gebaseerd is op opleiding, sekse en leeftijd, en ook binnen mannen en vrouwen is gewogen op opleiding en leeftijd naar normcijfers van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) en Statistiek België (Statbel). In het volgende hoofdstuk zullen we bij het presenteren van de resultaten steeds ongewogen aantallen en gewogen percentages weergeven, tenzij dit omwille van kleine aantallen niet mogelijk blijkt.

2.4.4 Data-analyse

Na het opschonen en hercoderen zijn beschrijvende analyses uitgevoerd en diverse statistische toetsen (chikwadraattoets, anova en lineaire multipale regressie-analyse). De regressie-analyses zijn eerst 'backstep' gedaan met alle mogelijke predictoren (als dummy- of continue variabelen), waarna het model opnieuw getoetst is met de belangrijkste voorspellers die uit de backstep analyse naar voren kwamen.

3 Resultaten nulmeting

Na verwijdering van één respondent werden in totaal 1003 respondenten uit Vlaanderen en 1000 respondenten uit Nederland behouden voor verdere analyse. In wat volgt, beschrijven we eerst de gegevens van de sample (3.1). Vervolgens lichten we toe wat de data vertellen over de kennis over en bekendheid met het thema intersekse, inclusief de persoonlijke identificatie ermee (3.2). In het derde deel gaan we na hoe de attitudes van de respondenten t.a.v. LHBTI personen zijn (3.3), op dezelfde manier uitgevraagd als in de Eurobarometer (European Commission, 2019), om te kijken of onze steekproef overeenkomt hiermee. In het voorlaatste deel bespreken we de attitudes t.a.v. de specifieke intersekse-vragen (3.4). In het laatste deel tenslotte, bespreken we wat nu de predictoren zijn voor de attitudes t.a.v. intersekse personen. We verwijzen hierbij naar de vraagnummers zoals terug te vinden in de vragenlijst in de Bijlage 1.

Zoals vermeld, zijn de data gewogen naar normgegevens van de gehele Nederlandse en Vlaamse populatie wat betreft leeftijd en opleiding. In de tabellen zal steeds de ongewogen N en het gewogen percentage worden weergegeven.

3.1 Beschrijvende gegevens steekproef

3.1.1 Leeftijd en opleidingsniveau

Onderstaande Tabel 2 geeft een overzicht van de demografische variabelen leeftijd en opleidingsniveau.

De leeftijdsrange is 18 tot 67 jaar, en de gemiddelde leeftijd is 47,42 (SD=14,03). De gemiddelde leeftijd is iets lager in Vlaanderen dan in Nederland, maar dit is niet significant. Ook qua opleidingsniveau is de steekproef behoorlijk goed verdeeld, maar is er wel een significant verschil in opleidingsniveau tussen de Nederlandse en de Vlaamse steekproef ($X^2(2)=17,76, p<0,001$), waarbij Vlaanderen meer aantallen respondenten telt met een basisopleiding, en Nederland meer met een secundair opleidingsniveau.

Tabel 2 Demografische gegevens van de Ipsos-steekproef

	Vlaanderen (n=1003)		Nederland (n=1000)		Totaal (n=2003)	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Leeftijdsgroepen						
18-34jaar	250	26,3	248	26,6	498	26,5
35-54 jaar	369	33,2	383	33,7	752	33,4
55 jaar en ouder	384	40,5	369	39,7	753	40,1
Opleidingsniveau***						
Basis	301	22,5	225	28,3	526	25,4
Secundair	364	40,6	424	43,1	788	41,9
Tertiair	338	36,9	351	28,6	689	32,7

Vragen: A3. Wat is je leeftijd? A4. Wat is de hoogste opleiding die je hebt gevolgd?

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

***Significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland, $p<0,001$.

3.1.2 Geslacht en gender

De vragenlijst bevroeg alle respondenten volgens de tweestapsmethode (Motmans et al., 2020) naar hun geslacht zoals geregistreerd bij de geboorte (verderop 'geboortegeslacht' genoemd) (A1) en tevens naar hoe ze zichzelf zagen (als man, vrouw, anders (toelichting mogelijk), of wil ik niet antwoorden) (A2). Er was geen verschil tussen Nederland en Vlaanderen voor deze variabelen, zie Tabel 3.

Op basis van deze informatie construeerden we een 'cisgender' (ja/nee) variabele, waarbij we personen groepeerden die als vrouw werden geregistreerd bij de geboorte die tevens aangaven zich vrouw te voelen, alsook respondenten geregistreerd als man bij de geboorte die aangaven zich man

te voelen. In totaal kwamen we zo op 1983 cisgender personen, en 21 niet-cisgender personen (zie Tabel 4). Omdat het hier hele kleine groepen betreft, geven we in Tabel 4 geen percentages weer van deze groepen.

Tabel 3 Geboortegeslacht en gender

	Vlaanderen (n=1003)		Nederland (n=1000)		Totaal (n=2003)	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Geslacht bij geboorte						
Man	477	50,1	489	50,6	966	50,4
Vrouw	525	49,8	510	49,3	1035	49,5
Anders	1	0,1	1	0,1	2	0,1
Ziet zichzelf als						
Man	475	50,0	489	50,6	964	50,3
Vrouw	521	49,3	508	49,1	1029	49,2
Anders	6	0,6	3	0,3	9	0,4
Wil ik niet zeggen	1	0,1	0	0,0	1	0,0

Vraag A1. Werd je bij je geboorte geregistreerd als man of vrouw? A2. Hoe zie jij jezelf?

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Tabel 4 Cisgender versus niet-cisgender

	Vlaanderen (n=1003)		Nederland (n=1000)		Totaal (n=2003)	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Cisgender	988	98,7	995	99,4	1983	99,1
Man – Man	471	49,7	488	50,4	959	50,0
Vrouw – Vrouw	517	49,0	507	49,0	1024	49,0
Niet cisgender	15	1,3	6	0,6	21	0,9
Man – Vrouw	4		1		5	
Vrouw – Man	4		1		5	
Vrouw – Anders	4		2		6	
Man – Anders	1		0		1	
Anders – Anders	1		1		2	
Man – Wil niet antwoorden	1		1		2	

Variabele Cisgender – geconstrueerd o,b,v, vragen A1, Werd je bij je geboorte geregistreerd als man of vrouw? En A2, Hoe zie jij jezelf?

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Op basis van bovenstaande informatie, werd op basis van de vraag naar de huidige identiteit een nieuwe variabele aangemaakt, 'gender' (vrouw, man of X) genoemd die we zullen gebruiken i.p.v. geslacht geregistreerd bij geboorte in de komende analyses. Hierbij worden trans vrouwen dus samengevoegd met cis vrouwen (n=1029, 51,4%), en trans mannen met cis mannen (n=964, 48,1%). Uiteindelijk blijft er een restgroep over (X, n=10, 0,5%).

3.1.3 Minderheidsgroepen

De respondenten werd gevraagd tot welke groepen zij zichzelf voelden behoren (zie Tabel 4). In totaal gaven 62 personen (3,1%) aan dat ze **deel uit maken van een etnisch-culturele minderheid**.

In totaal gaven 240 personen (12%) aan dat zij een **religieus** persoon zijn, en hier gaven significant meer respondenten uit Nederland dit op dan in Vlaanderen ($X^2(1)=18,41$, $p<0,001$). Ook was de mate van belangrijkheid van religie (vraag A6, niet in Tabel) gemiddeld hoger in Nederland (M=7,96, SD=1,87) dan in Vlaanderen (M=7,19, SD=1,86), en dit verschil was ook significant ($F(1, 236)=9,48$, $p=0,002$).

Belangrijk om op te merken is dat religie en deel uitmaken van een etnisch-culturele minderheid geen verband houden ($X^2(1)=3,30$, $p=0,07$). Ongeveer 1 op 5 (19,4%) van de personen die zichzelf rekenen

tot een etnisch-culturele minderheid geeft tevens aan een religieus persoon te zijn. In de groep respondenten die zichzelf als religieus beschouwt, geeft slechts 5% aan dat ze deel uitmaken van een etnisch-culturele minderheid.

Wat de andere assen van diversiteit betreft, zien we dat 7,6% van de steekproef aangeeft zichzelf als homoseksueel, lesbisch of biseksueel (of panseksueel) te zien, 1,0% als transgender, travestiet of non-binair persoon, en 0,4% als intersekse persoon, en 9,1% beschouwt zichzelf als een persoon met een beperking of handicap. Wat betreft het aandeel dat zichzelf als intersekse ziet, daar komen we later uitgebreid op terug.

Tabel 5 Lid van bepaalde minderheidsgroepen

	Vlaanderen (n=1003)		Nederland (n=1000)		Totaal (n=2003)	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ik maak deel uit van een etnisch-culturele minderheid*	23	2,4	39	3,9	62	3,1
Ik ben een religieus persoon***	90	8,9	150	15,1	240	12,0
Ik ben homoseksueel, lesbisch of biseksueel (of panseksueel, spontaan genoemd)	77	7,4	76	7,8	153	7,6
Ik ben een transgender, travestiet of non-binair persoon	10	1,0	8	1,0	18	1,0
Ik ben een intersekse persoon	3	0,3	6	0,5	9	0,4
Ik heb een beperking/ handicap	101	9,5	102	10,2	203	9,8

Vraag: A5. Wat is op jou van toepassing? Vink alles aan wat past.

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

***Significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland, $p < 0,001$.

De cisgender variabele (zie Tabel 4) kruisen met de vraag naar transgender/ travestiet/ non-binair gender zelfbenoeming (A5_4) toont aan dat niet alle niet-cisgender zichzelf tot de groep van transgender, travestiet of non-binair voelen behoren (zie Tabel 6). Dit kan deels verklaard worden door het gegeven dat sommige personen die 'technisch' gezien als niet-cisgender werden omschreven, qua zelfidentificatie zich bij of vrouwen of mannen voelt thuishoren, en niet bij de groep transgender personen.

Tabel 6 Tabel transgender groepsgevoel versus niet-cisgender

	Vlaanderen	Nederland	Totaal
	n	n	n
Transgender, travestiet, of non-binair (vraag A5_4 gekruist met A1, A2)	10	8	18
Cisgender	4	6	10
Niet cisgender	6	2	8

Vraag: A5_4 Wat is op jou van toepassing? Vink alles aan wat past. Ik ben een transgender, travestiet, of non-binair persoon, gekruist met geconstrueerde cisgender groep (gebaseerd op vraag A1. Werd je bij je geboorte geregistreerd als man of vrouw? En: A2. Hoe zie jij jezelf?)

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

3.1.4 Zelfidentificatie als intersekse persoon

Er werd aan respondenten tweemaal gevraagd of ze zelf intersekse persoon zijn, of een vorm van intersekse hebben (vraag A5 en vraag B9a). De eerste keer was voordat een definitie werd gegeven, en konden respondenten de optie 'intersekse persoon' aanvinken als zijnde op hen van toepassing (zie Tabel 5). In totaal deden 9 mensen dit. Nadat de definitie gegeven was, werd gevraagd of men een intersekse persoon was, of een vorm van intersekse had. Nu gaven 28 personen aan dat ze intersekse persoon waren /een vorm van intersekse hebben (zie Tabel 7).

Tabel 7 Intersekse voor en na definitie, per land

	Vlaanderen		Nederland		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Intersekse - vóór definitie	3	0,3	6	0,5	9	0,4
Cisgender intersekse	2		6		8	
Niet-cisgender intersekse	1		0		1	
Intersekse – na definitie						
Ja	15	1,7	13	1,5	28	1,6
Ik weet het niet zeker	49	4,8	22	2,5	71	3,6
Nee	925	92,2	952	94,6	1877	93,4
Ik wil deze vraag niet beantwoorden	14	1,3	14	1,4	27	1,3

Vraag A5_5 Ik ben een intersekse persoon; B9a. Ben jij een intersekse persoon of heb jij een vorm van intersekse? (Dokters en verzorgers hebben misschien medische termen zoals 'pseudo-hermafrodit', (C)AIS, Klinefelter, AGS/CAH, 17 alpha/ 5 Beta/ 5 Alpha Reductase en hypospadie, MRKH, Turner, of "Disorder/Difference of Sex Development(DSD)" gebruikt.)
Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Wanneer we de antwoorden op de twee intersekse vragen met elkaar kruisen (zie Tabel 8), zien we dat van de 9 mensen die zichzelf in eerste instantie intersekse noemden, er slechts 1 hierbij bleef nadat de definitie gegeven was. Deze persoon omschrijft zich verder als hetero en cisgender man. Onder de 8 mensen die zich eerst als intersekse persoon benoemden, of aangaven een vorm van intersekse te hebben, maar na definitie niet meer, is 1 transgender vrouw, 2 cisgender vrouwen en 5 cisgender mannen (waarvan 1 homoseksueel). Deze 8 personen hadden mogelijk van tevoren een ander beeld bij de term intersekse. Dit suggereert dat simpelweg vragen of iemand intersekse is, zonder definitie, geen valide meting van intersekse-zijn is. Bij de overige 27 personen die zichzelf voor definitie niet als intersekse classificeerden, maar daarna wel, komen geslacht geregistreerd bij geboorte en huidige genderidentiteit overeen (7 vrouwen, 20 mannen) maar 3 van hen geven bij de vraag A5 (vraag naar minderheidsgroepen) aan dat ze een transgender, travestiet of non-binair persoon zijn. Tien van hen identificeren zichzelf tevens als homoseksueel, lesbisch of biseksueel. Voor deze 27 mensen kan gelden dat zij de term intersekse niet kenden, maar hiervoor de medische benamingen gebruikten, zoals Klinefelter of MRKH. Uit de antwoorden op de vragenlijst kunnen wij dit helaas niet opmaken, deze respondenten hebben geen gebruik gemaakt van de open antwoorden.

Tabel 8 Intersekse-zelfidentificatie (kruistabel) vóórdat de definitie gegeven werd en erna

Intersekse – na definitie	Intersekse – vóór definitie					
	Ja		Nee		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ja	1	0,0	27	1,5	28	1,6
Ik weet het niet zeker	2	0,1	69	3,5	71	3,6
Nee	4	0,2	1873	93,2	1877	93,4
Ik wil deze vraag niet beantwoorden	2	0,1	25	1,2	28	1,3
Totaal	9	0,4	1994	99,6	2003	100

Vraag A5_5 Ik ben een intersekse persoon; B9a. Ben jij een intersekse persoon of heb jij een vorm van intersekse? (Dokters en verzorgers hebben misschien medische termen zoals 'pseudo-hermafrodit', (C)AIS, Klinefelter, AGS/CAH, 17 alpha/ 5 Beta/ 5 Alpha Reductase en hypospadie, MRKH, Turner, of "Disorder/Difference of Sex Development(DSD)" gebruikt.)
Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Ook opvallend is dat na de definitie een aanzienlijke groep (n=71) aangeeft niet zeker te zijn of zij intersekse zouden zijn/ een vorm van intersekse hebben. Uit de open antwoorden van deze respondenten maken wij echter op dat het hier voornamelijk gaat om mensen die hiervan geen vermoeden hebben, maar de vraag heel letterlijk nemen en 'ik weet het niet zeker' zeggen omdat zij nooit medisch onderzoek hebben laten doen waarin hun chromosomen etc. zijn getest. Ook zijn er na definitie 28 mensen die de vraag niet willen beantwoorden.

Deze bevindingen maken duidelijk dat het enorm veel uitmaakt wat men weet over intersekse, voor of men zich als zodanig identificeert. Na definitie is het percentage personen die aangeeft zelf

intersekse te zijn of een vorm van intersekse te hebben, beduidend hoger (van 0,4% naar 1,6%), maar er zijn ook mensen die zichzelf na een definitie niet meer zodanig definiëren. We kunnen deze cijfers niet beschouwen als prevalentie- of proportiecijfers van intersekse, omdat we niet zeker weten dat respondenten het écht goed begrepen hebben. Kwalitatief onderzoek zou hier meer inzicht in kunnen verschaffen.

3.2 Kennis over intersekse

Het onderdeel dat de kennis peilde van de respondenten over 'intersekse' bestond uit twee onderdelen. Eerst werd aan alle respondenten gevraagd naar de bekendheid met de term intersekse (3.2.1). Vervolgens werd gepeild naar het kennen van intersekse personen (3.2.2).

3.2.1 Bekendheid met de term intersekse

Net iets over de helft (51,9%) van alle respondenten geven aan dat ze **niet** weten wat het woord 'intersekse' betekent. Eén op drie (32,4%) geeft aan een beetje te weten wat het woord betekent. Significant meer personen in Vlaanderen zijn **niet** bekend met de term in vergelijking met Nederland (54,6% en 49,3% respectievelijk, $X^2(2)=7,21$, $p=0,03$).

Tabel 9 Kennis van de term intersekse (voor definitie)

	Vlaanderen		Nederland		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ja	132	13,8	175	17,4	307	15,6
Een beetje	305	31,6	346	33,3	651	32,4
Nee	566	54,6	479	49,3	1045	51,9

Vraag: B7. Weet je wat het woord intersekse betekent?

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef ($n=2003$).

Hoe lager opgeleid de respondenten zijn, hoe vaker men aangeeft het woord **niet** te kennen, $X^2(2)=52,87$, $p<0,001$). Voor leeftijd was er een significant verschil in het wel ($M=46,52$, $SD=14,51$) of niet ($M=48,24$, $SD=13,54$) kennen van de term ($F(1, 2002)=7,58$, $p=0,006$), waarbij jongere mensen vaker dan ouderen aangaven de term te kennen. Zowel geslacht geregistreerd bij geboorte als het gender waarmee men zich identificeerde maakte geen verschil in het al dan niet kennen van de term intersekse.

Na deze vraag werd aan alle respondenten een uitgebreide definitie voorgelegd (zie Bijlage 1, vraag B8a). Vervolgens werd gepolst bij zij die 'ja' of 'een beetje' antwoordden op B7, of deze uitleg (ongeveer) leek op wat men dacht dat het betekende. Voor 72,9% was dat het geval, een kwart (23,1%) gaf aan dat het beetje overeenkwam, en voor een minderheid (4,5%) was dat niet het geval.

Tabel 10 Begrip na definitie

	Vlaanderen		Nederland		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ja	318	72,4	380	72,4	698	72,4
Een beetje	101	23,2	116	22,9	217	23,1
Nee	18	4,4	25	4,7	43	4,6

Vraag: B8b. Lijkt deze definitie op wat je al (ongeveer) dacht dat intersekse betekent?

Basis: Enkel respondenten die 'ja' of 'een beetje' antwoorden op B7 ($n=958$).

Respondenten die op deze vraag 'een beetje' of 'nee' antwoordden, kregen vervolgens de kans om toe te lichten wat ze dachten dat het betekende. Heel wat respondenten refereerden hierbij aan het verouderde woord 'hermafrodiet' of verwarde het met het zich tussen, beide of geen van beide geslachten voelen, wat meer hint op non-binaire genderidentiteit, of zij noemden het transgender.

Slechts een handvol respondenten (n=9) die eerst aangaven de term intersekse te kennen ('ja' op vraag B8a), gaven na de definitie toe dat dit toch niet overeenkwam met wat ze oorspronkelijk dachten. Enkel lichtten toe wat zij eerst dachten dat intersekse was:

- "dat iemand op beide geslachten valt"
- "het is blijkbaar een lichamelijke toestand en niet een kwestie van hoe iemand zich voelt"
- "Iemand die zich identificeert met beide seksen"
- "ik dacht dat het mannen of vrouwen waren die zich het andere geslacht voelden bijv. zich man voelen in een vrouwenlichaam"

De respondenten die op vraag B7 (bekendheid met de term) 'ja' of 'een beetje' aangaven, en na de definitie aangaven dat hun idee correct was (B8b is 'ja'), werden gehercodeerd als respondenten met 'voorkennis'. Het blijkt hierbij om 34,8% van alle respondenten te gaan (n=698).

Tabel 11 Voorkennis

	Vlaanderen		Nederland		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ja	318	32,9	380	36,7	698	34,8
Nee	685	67,1	620	63,3	1305	65,2

Vraag: Geconstrueerde variabele 'voorkennis', gebaseerd p B7 en B8b.

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Hogeropgeleiden (tertiair) hadden significant vaker voorkennis (43,4%) dan basis of secundair opgeleiden (30,6%), ($X^2(1)=32,15, p<0,001$). De variabele voorkennis wordt meegenomen in de analyses als mogelijke voorspeller van de attitudes.

3.2.2 Een intersekse persoon kennen

Vervolgens werd gepolst of, en in welke mate van nabijheid, de respondenten een intersekse persoon kennen. In totaal zien we dat de overgrote meerderheid op geen enkele van de bevraagde manieren een intersekse persoon kent (83,5%). We vonden enkel een significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland voor het item 'via tv of andere sociale media': respondenten uit Nederland zijn er vaker mee vertrouwd dan die uit Vlaanderen ($X^2(1)=5,65, p=0,02$).

Tabel 12 Kent een intersekse persoon

	Vlaanderen		Nederland		Totaal	
	n	Gewogen %	n	Gewogen %	n	Gewogen %
Ja, in mijn directe omgeving (familie/vrienden)	42	4,3	37	4,0	79	4,1
Ja, via werk/school, of via-via, of vrienden van vrienden	71	7,1	59	5,9	130	6,5
Ja, via tv of andere media*	56	5,7	89	8,4	145	7,0
Nee, niet dat ik weet	844	84,1	827	82,8	1672	83,5

Vraag: B10. Ken je één of meerdere intersekse personen?

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

*Significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland, $p<0,05$.

We codeerden de mate van bekendheid met een intersekse persoon zodat enkel zij die in de directe omgeving iemand kenden of via werk/school of via-via, als 'persoonlijk bekend' met een intersekse persoon worden gecategoriseerd. We merkten hiervoor enkel een verschil voor leeftijd, waarbij jonge mensen significant vaker aangeven iemand persoonlijk te kennen die intersekse is ($p<0,001$).

3.3 Attituden t.a.v. LHBTI en gender

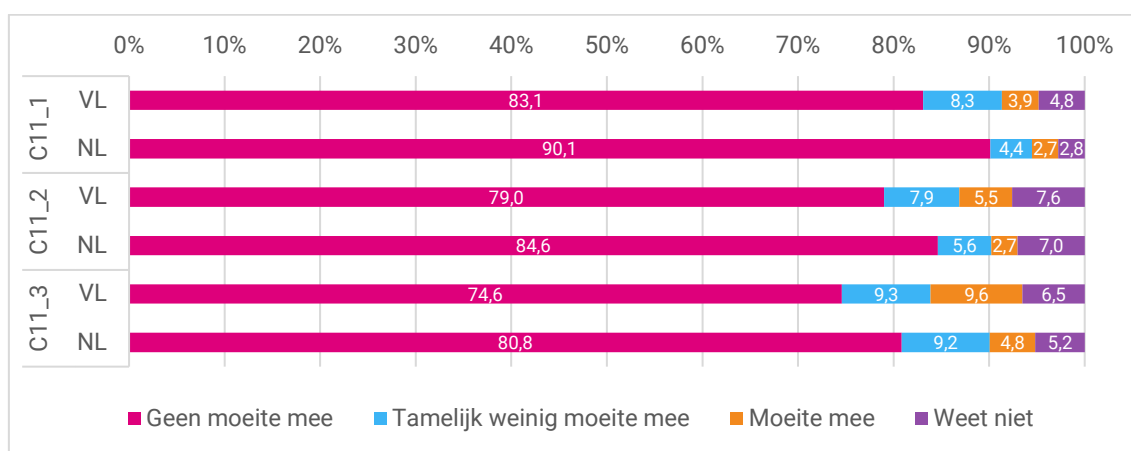
Om de gevonden attituden in het volgende deel te kunnen contextualiseren, werden twee bestaande vragen uit de Eurobarometer (European Commission, 2019) overgenomen, die vragen naar de attitudes van de respondenten t.a.v. homoseksuele, lesbische, biseksuele, transgender of intersekse

personen op de werkvloer, alsook wanneer het iemands kind betreft (zie vraag C11 en C12 in Bijlage 1). Tevens werden enkele items opgenomen die attitudes t.a.v. gender peilen (vraag C13a), gebaseerd op o.a. de SCP monitor. Deze laatste set items gaf tevens aan de respondenten de mogelijkheid om de eigen antwoorden nader toe te lichten. Ten derde is gevraagd wat mensen vonden van de optie X in het paspoort voor mensen die zich niet als man of vrouw identificeren.

3.3.1 Eurobarometer items

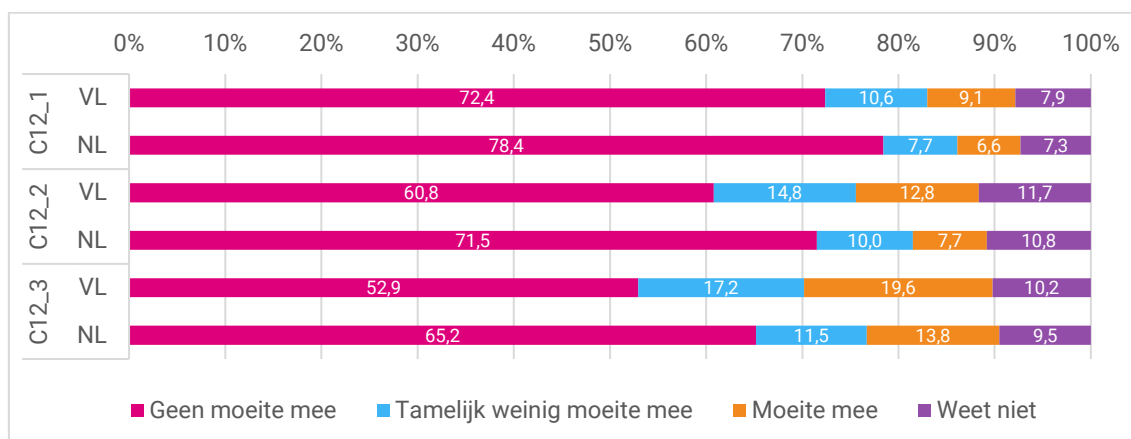
Respondenten werden allereerst gevraagd om op een schaal van 1 tot 10 aan te geven hoe ze het zouden vinden als een collega op het werk met wie ze dagelijks contact hebben tot één van de genoemde groepen (nl. LHB personen, intersekse personen en transgender personen) behoorde (C11), en vervolgens wat ze ervan zouden vinden als hun kind een liefdesrelatie had met iemand uit de genoemde groepen (C12). We presenteren de antwoorden hier op dezelfde manier als in de rapportering van de Eurobarometer, waarbij score 7-10 'geen moeite mee', 5-6 'tamelijk weinig moeite mee' en 1-4 'moeite mee' werd.

Figuur 1 Moeite met LHB, intersekse en transgender personen als collega op het werk met wie je dagelijks contact hebt

Vraag: C11. Ongeacht of je op dit moment al dan niet werk hebt, geef op een schaal van 1 tot 10 aan hoe je het zou vinden als een collega op het werk met wie je dagelijks contact hebt tot één van de volgende groepen behoorde: C11_1 ... een homoseksueel, lesbisch of biseksueel persoon; C11_2 een intersekse persoon; C11_3 een transgender persoon.
Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

Figuur 2 Moeite met LHB, intersekse en transgender personen als één van je kinderen een liefdesrelatie hiermee had

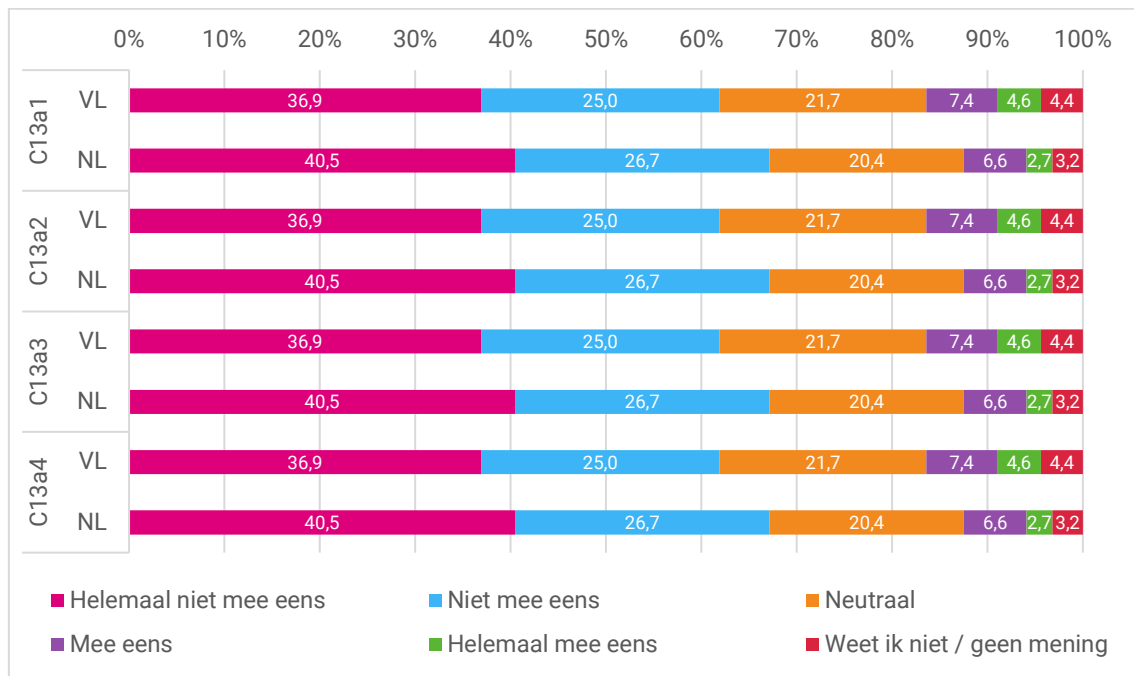
Vraag: C12. Ongeacht of je nu kinderen hebt of niet, geef op een schaal van 1 tot 10 aan hoe je het zou vinden als één van je kinderen een liefdesrelatie had met iemand uit een van de volgende groepen: C12_1 een homoseksueel, lesbisch of biseksueel persoon; C12_2 een intersekse persoon; C12_3 een transgender persoon.
Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

We zien dat respondenten uit Nederland significant minder moeite aangeven op alle items dan respondenten uit Vlaanderen (C12-1: $p=0,019$, C12-2 en C12-3: $p<0,001$), wat overeenkomt met de scoreprofielen van Nederlanders en Belgen uit de Eurobarometer. Tevens in overeenkomst met de resultaten uit de barometer is het gegeven dat vragen i.v.m. een collega op het werk hogere acceptatiescores oplevert dan de vragen i.v.m. een kind in relatie met een LHBTI-persoon. Opvallend is ook dat mensen over het algemeen het meeste moeite leken te hebben met transgender personen, in vergelijking met intersekse en LHB personen.

3.3.2 Genderopvattingen

We hebben twee items overgenomen uit de SCP-schaal 'houding tegenover gender non-conformiteit' en een item uit de SCP-schaal 'opvattingen over genderambivalentie' (Kuyper, 2018), en dit aangevuld met een nieuw item 'Ik vind dat een kind als jongen of meisje moet opgroeien en niet als iets er tussenin'. Deze vier items vormden samen een betrouwbare schaal (Cronbach's $\alpha=.83$). Significant meer Nederlanders dan Vlamingen zijn het oneens met de stellingen, behalve voor wat betreft de laatste item waar geen significanter verschil tussen Vlaanderen en Nederland werd gevonden, zie Figuur 3.

Figuur 3 Houding ten aanzien van gender non-conformiteit

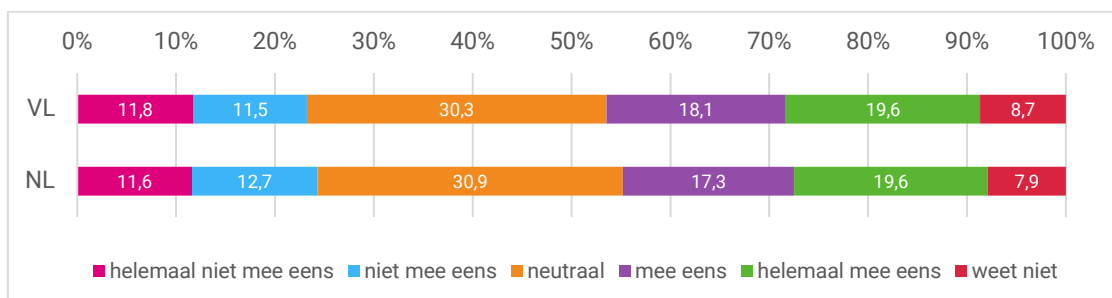
Vraag: C13a1. Ik voel me niet op mijn gemak bij vrouwen die er mannelijk uitzien; C13a2. Ik voel me niet op mijn gemak bij mannen die er vrouwelijk uitzien; C13a3. Er is iets mis met mensen die zich geen man of vrouw voelen; C13a4. Ik vind dat een kind als jongen of meisje moet opgroeien en niet als iets er tussenin.

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

3.3.3 Een X in het paspoort

We hebben respondenten de volgende stelling voorgelegd: 'In officiële documenten, zoals paspoorten en geboorteaktes, moet een derde keuzemogelijkheid zijn, bijvoorbeeld een X of O (overige) naast man (M) of vrouw (V) voor personen die zichzelf niet als man of vrouw identificeren'. Deze vraag bleek niet bij te dragen aan de betrouwbaarheid van de genderschaal en dus iets anders te meten. In Nederland is die derde mogelijkheid er, maar de wetgeving is in Nederland juist niet gericht op een 'derde hokje', maar op het openlaten van de geslachtsregistratie. In België is er nog geen geslachtsregistratie naast M of V mogelijk.

Uit dit onderzoek blijkt dat slechts 23,3% van de Vlamingen hierop tegen is, 30,3% staat er neutraal tegenover en 37,7% is hier voorstander van (zie Figuur 4). Er waren hierin geen significante verschillen tussen Vlaanderen en Nederland.

Figuur 4 Attitude t.a.v. de mogelijkheid van een X of O in het paspoort

Vraag: C13a5. In officiële documenten, zoals paspoorten en geboorteaktes, moet een derde keuzemogelijkheid zijn, bijvoorbeeld een X of O (overige) naast man (M) of vrouw (V) voor personen die zichzelf niet als man of vrouw identificeren.

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

4 Schaalconstructie 'Attituden ten aanzien van intersekse personen'

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de schaalconstructie van het attitudegedeelte van de vragenlijst, en de verschillende stappen die we hierin doorliepen (4.1). Vervolgens stellen we de selectie voor van die items die we behouden voor de uiteindelijke schaal 'attituden ten aanzien van intersekse' en haar predictoren (4.2).

4.1 Een stapsgewijze analyse

We hebben in enkele stappen items uit de totale lijst van items verwijderd, om tot een goede schaal te komen. Als eerste hebben we zwakke items geïdentificeerd op basis van de volgende criteria:

1. Het aantal keer dat mensen 'weet ik niet' antwoordden: >20%.
2. Plafondeffecten: extreem scheve items met een scheefheid (skewness) en welving (kurtosis) van <-1 of >1, en zowel modus als mediaan aan een uiterste van de schaal.
3. Lage correlatie met de totale schaal (<0,50).
4. De betrouwbaarheid neemt toe als het item wordt verwijderd (dit wordt herhaald na verwijdering van items op basis van de eerste 3 stappen).

In Tabel 13 staan de kenmerken van alle 13 items, onder de tabel beschrijven we de stappen van verwijdering van items. De grijs-gearceerde cellen geven aan dat deze (*bijna* of **helemaal**) niet aan het criterium voldoet.

Stap 1. Meest in het oog springende zwakke items identificeren

Item 8 springt er als eerste uit als het zwakste item, aangezien het op maar liefst 3 criteria zwak scoort: Het aantal mensen dat 'weet niet' zegt is 595 (30%), de itemtotaalcorrelatie is -0,44 en Cronbach's alpha neemt toe naar 0,80 als het verwijderd wordt. Het item lijkt meer een kennis- dan een attitudevraag. Dit item moet verwijderd worden.

Stap 2: Twijfelachtige items identificeren

- Item 10 correleert zeer laag met de rest van de items (0,33), hoewel het wel behoorlijk normaal verdeeld is. Cronbach's alpha neemt niet af, maar eerder een heel klein beetje toe, als het item verwijderd wordt. Vrij veel respondenten weten niet wat ze moeten antwoorden op deze vraag: 18% zegt 'weet niet' en 33% kiest voor 'neutraal'.
- Item 6 correleert ook laag met de rest van de items (-.26), en Cronbach's alpha neemt toe naar 0,79 als het item verwijderd wordt. Als we naar de inhoud van het item kijken, lijkt dit op item 8 in de zin dat het gezien kan worden als een kennisvraag.
- Item 5 is zeer scheef, bijna 80% is het eens of zeer eens met deze stelling, en slechts 2,5% is het er niet mee eens; de scheefheid (skewness) ligt buiten het interval -1 tot 1, dat geldt ook voor de welving (kurtosis), en zowel modus als mediaan liggen aan een uiterste: veruit het grootste deel van de respondenten is het sterk eens met deze stelling. Dit item draagt wel bij aan de betrouwbaarheid: de alpha gaat omlaag als het wordt verwijderd, maar het is weinig onderscheidend. Mogelijk roept de formulering sterk associaties op met de universele mensenrechten, alsook de sociale wenselijkheid om deze 'vanzelfsprekend' te onderschrijven.
- Item 9 is ook behoorlijk scheef, zit op het randje qua skewness en kurtosis. Het draagt wel bij aan de betrouwbaarheid van de schaal, maar lijkt gevoelig voor sociale wenselijkheid te zijn.
- Items 11, 2, 3 correleren vrij laag (<0,50) met de rest van de schaal, waarbij voor item 3 ook geldt dat veel mensen gebruik maakten van de optie 'weet niet'.

Stap 3: Analyse twijfelitems na verwijdering van item 8

Na verwijdering van item 8 wordt de betrouwbaarheid hoger (Cronbach's alpha=0,80). Deze wordt nog hoger als items 10 en 6 verwijderd worden, die laag correleren met de totale schaal. Items 11, 2, en 3 correleren nog steeds relatief laag met de totale schaal (0,43-0,48), maar de betrouwbaarheid neemt af wanneer we die items verwijderen. Op basis hiervan verwijderen we nu ook items 10 en 6.

Nu leidt alleen verwijdering van item 3 nog tot een minimale verhoging van de betrouwbaarheid, de correlatie van dit item met de rest van de schaal is nu 0,35. Daarnaast lijkt item 5 om andere redenen dan betrouwbaarheid een zwak item: het is extreem scheef.

Tabel 13 Kenmerken van alle 13 attitude-items

	# missing	Gem. (1-5)	SD	Modus	Mediaan	Skew	Kurtosis	Item- tot. Corr.	Alpha indien weg	Houden ?
1. Ik ga liever niet om met mensen die intersekse zijn (0)	138	4,03	1,05	5	4	-,96	,38	,562	,704	ja
2. Er is te weinig aandacht voor intersekse personen in de media	233	3,52	1,02	3	4	-,42	-,07	,456	,719	twijfel
3. Wanneer de geslachtskenmerken van een baby niet duidelijk mannelijk of vrouwelijk zijn, moet dit worden aangepast met een operatie (0)	348	3,42	1,07	3	3	-,15	-,51	,376	,727	twijfel
4. Het thema intersekse moet beter bespreekbaar worden	142	3,99	,89	4	4	-,72	,49	,655	,697	ja
5. Intersekse personen hebben het recht zelf te beslissen over wat er medisch gebeurt met hun lichaam	115	4,29	,86	5	5	-1,15	1,18	,674	,697	twijfel
6. In onze maatschappij kunnen intersekse personen makkelijk open zijn over zichzelf	287	2,64	1,01	2	3	,39	-,26	-,263	,794	twijfel
7. Intersekse personen moeten dezelfde rechten hebben als ieder ander bij het adopteren van kinderen	138	4,13	,97	5	4	-1,00	,54	,676	,692	twijfel
8. Intersekse personen worden vaak gediscrimineerd in ons land	595	2,46	,90	3	2	,29	,16	-,447	,80	nee
9. Intersekse zou geen taboe moeten zijn	112	4,18	,88	5	4	-1,01	,98	,681	,695	twijfel
10. Artsen mogen intersekse baby's opereren als ouders hierom vragen (0)	360	3,06	1,11	3	3	,12	-,54	,329	,752	nee
11. Ik ben nieuwsgierig om meer te leren over intersekse personen en hun leven	146	3,17	1,03	3	3	-,16	-,18	,379	,722	twijfel
12. Als ik een baby had die intersekse was, en er was geen medische reden om te opereren, dan zou ik hiermee wachten totdat het kind hierover zelf kan beslissen	254	4,05	,98	5	4	-,89	,34	,578	,704	ja
13. Aandacht voor intersekse is een modeverschijnsel (0)	266	3,50	1,09	3	4	-,34	-,50	,432	,721	twijfel

Vraag: V14a. Geef aan in welke mate je het eens/oneens bent met de volgende stellingen (5-puntsschaal van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens).

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

De items met een (0) erachter zijn omgescoord. De Cronbach's alpha van de totale originele schaal is 0,745. De kenmerken zijn berekend over de gewogen dataset, met uitzondering van het aantal missings.

Stap 4: Factoranalyse

We hebben een factoranalyse uitgevoerd met de 10 overgebleven items (dus zonder 8, 10 en 6). De oblimin-rotatie met Kaiser-normalisatie resulteerde in 17 iteraties. Er werden 2 principale componenten geëxtraheerd met een Eigenwaarde >1, die respectievelijk 46,6 en 13,11% van de variantie verklaarden (tezamen 59,7%). Items 3, 1, 13, 5, 9 en 12 laadden op factor 1, en items 2, 11, 4 (en in mindere mate 7) laadden op de tweede factor. De eerste factor lijkt te gaan over *zelfbeschikking en acceptatie*: deze omvat items over medisch ingrijpen, acceptatie/openheid van de maatschappij (taboe versus 'een modeverschijnsel'). De tweede factor lijkt wat meer te maken te hebben met *zichtbaarheid*: aandacht in de media, nieuwsgierig om meer te leren over intersekse,

bespreekbaar maken, gelijke rechten wat betreft adoptie (dit laatste item laadt ook op factor 1). Wanneer we item 5 verwijderen en opnieuw een factoranalyse uitvoeren, wordt in totaal 60,2% van de variantie verklaard met de factoren, en laden items 2, 11, 4, 7 en 9 op factor 1, en 3, 1, 13 en 12 op factor 2. Verwijdering van item 3 leidt tot in totaal 62,1% verklaarde variantie vanuit de 2 factoren, maar de factorstructuur is nu anders: items 1, 5, 9, 7, 13 en 12 laadden op factor 1, en items 11 en 2 op factor 2. Het valt ook op dat veel items aardig op beide componenten laadden, dus van een zeer duidelijke inhoudelijke factorstructuur lijkt geen sprake. De factoranalyse biedt in elk geval geen uitsluitsel wat betreft item 5 of 3.

Stap 5: Voorleggen aan adviescommissie

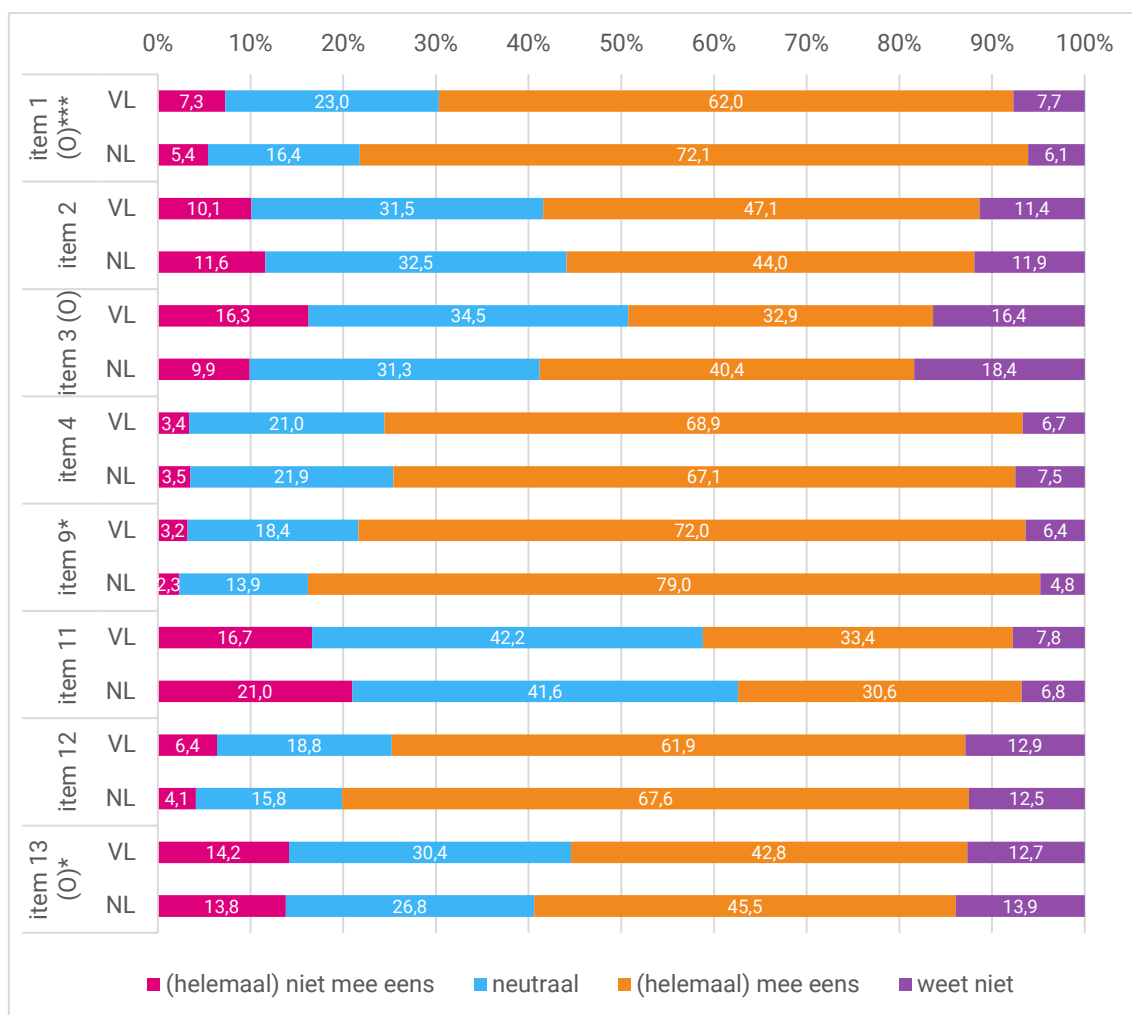
We hebben de selectie van items voorgelegd in de tweede bijeenkomst van de adviescommissie. De leden van de adviescommissie waren het eens met het verwijderen van item 8, 6 en 10. Twee leden van de adviescommissie vonden item 3 wel de moeite waard om in de schaal te houden, omdat het veel minder gevoelig lijkt voor sociale wenselijkheid dan bijvoorbeeld item 5. Omdat items 3 en 5 inhoudelijk op elkaar lijken, is uiteindelijk besloten om item 5 te verwijderen en item 3 te behouden. Enkele leden van de adviescommissie vonden item 7 over adoptie achteraf niet passend voor intersekse. Waar bij paren van gelijk geslacht in sommige landen vooroordelen over ouderschap en adoptie zijn vastgelegd in de wetgeving, is dit voor intersekse personen niet of nauwelijks het geval. Op basis van dit advies is ook dit item verwijderd.

4.2 De definitieve schaal 'kennis en attituden ten aanzien van intersekse'

De uiteindelijke attitudeschaal bestaat uit 8 items en is zeer betrouwbaar (Cronbach's $\alpha = .81$). Deze 8-itemschaal omvatte 2 factoren met een Eigenwaarde groter dan 1, die tezamen 60,29% van de variantie verklaarden. Items 2, 11, en 4 laadden hoog op de eerste factor, die te maken lijkt te hebben met zichtbaarheid. Items 3, 1, en 13 laadden op de tweede factor, en items 9 en 12 laadden op beide factoren.

De range is 8-40 (waarbij 40 staat voor een zeer positieve attitude), de gemiddelde score op de totale schaal is 29,83 (SD=5,23). Omgerekend naar een 5-puntsschaal is dit een gemiddelde van 3,7, wat redelijk positief is, maar toch ook vrij dicht bij neutraal ligt. Nederlanders hadden een wat positievere houding ten aanzien van intersekse personen dan Vlamingen, maar dit verschil was net niet significant en viel volledig weg wanneer gecontroleerd werd voor sociaaldemografie en voorkennis (zie 6.3).

In Figuur 5 is weergegeven hoe er door de Nederlanders en Vlamingen (N=2003) op de 8 items van de schaal gescoord is, waarbij de items omgescoord werden zodat ze allen in dezelfde richting te lezen zijn, en de scores 1 en 2 zijn samengevoegd alsook de scores 4 en 5, om de leesbaarheid te vergroten.

Figuur 5 Kennis en attitudes ten aanzien van intersekse in Vlaanderen en Nederland

Vraag: V14a. Geef aan in welke mate je het eens/oneens bent met de volgende stellingen (5-puntsschaal van helemaal mee oneens tot helemaal mee eens). Item 1: Ik ga liever niet om met mensen die intersekse zijn (omgescoord). Item 2: Er is te weinig aandacht voor intersekse personen in de media. Item 3: Wanneer de geslachtskenmerken van een baby niet duidelijk mannelijk of vrouwelijk zijn, moet dit worden aangepast met een operatie (omgescoord). Item 4: Het thema intersekse moet beter bespreekbaar worden. Item 9: Intersekse zou geen taboe moeten zijn. Item 11: Ik ben nieuwsgierig om meer te leren over intersekse personen en hun leven. Item 12: Als ik een baby had die intersekse was, en er was geen medische reden om te opereren, dan zou ik hiermee wachten totdat het kind hierover zelf kan beslissen. Item 13: Aandacht voor intersekse is een modeverschijnsel (omgescoord). NB: items met een (O) erachter zijn omgescoord, wat betekent dat '(helemaal) mee eens' gelezen moet worden als '(helemaal) niet mee eens', en omgekeerd.

Basis: Alle respondenten van de Ipsos-steekproef (n=2003).

*significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland, $p < 0,05$.

***significant verschil tussen Vlaanderen en Nederland, $p < 0,001$.

4.3 Predictoren van attitudes t.a.v. intersekse personen

Predictoren van attitudes ten aanzien van intersekse personen

We hebben door middel van lineaire regressie-analyse getoetst welke variabelen samenhangen met de 8-item schaal attitudes ten aanzien van intersekse personen. De volgende factoren bleken sterk geassocieerd met attitudes:

- **Opleidingsniveau** (Beta=-0,067, $p=0,009$): Respondenten met een basis opleidingsniveau hadden een minder positieve houding ten aanzien van intersekse personen dan respondenten met een secundair of tertiair opleidingsniveau.
- **Genderopvattingen** (Beta=-0,56, $p<0,001$): Een hogere score op 'genderisme' (moeite met gender-non-conformiteit) ging samen met een minder positieve attitude ten aanzien van intersekse personen.
- **Voorkennis over intersekse** (Beta=0,09, $p<0,001$): Mensen die voorafgaand aan dit onderzoek al enige kennis hadden van intersekse (de definitie kenden), hadden een positievere attitude ten aanzien van intersekse dan mensen die weinig tot niets over het onderwerp wisten.
- **Belang van religie** (Beta=-0,10, $p<0,001$): Respondenten voor wie religie in hoge mate belangrijk was, hadden een minder positieve houding ten aanzien van intersekse personen.
- **Minderheidsstatus** (Beta=0,14, $p<0,001$): Mensen die zichzelf tot een minderheidsgroep rekenden (etnisch-cultureel, seksueel, religieus, enzovoort, zoals gemeten met vraag A5), hadden een positievere attitude ten aanzien van intersekse personen dan mensen die zich niet tot een minderheidsgroep rekenden.
- **Mannelijke gender** (Beta=-0,10, $p<0,001$): Mannen hadden een minder positieve attitude ten aanzien van intersekse personen, in vergelijking met vrouwen en mensen die zich niet tot de groepen man of vrouw rekenden. Dit gold zowel voor geslacht geregistreerd bij geboorte als het zelfgekozen geslacht.

Leeftijd, land (Nederland versus Vlaanderen), cisgender zijn en of men persoonlijk bekend was met intersekse personen waren niet geassocieerd met de attitudeschaal, wanneer bovengenoemde predictoren werden meegenomen.

5 Conclusie en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk stellen we vooreerst de 'Intersex Knowledge and Attitudes Survey' (IKAS) voor (5.1). Vervolgens vatten we de conclusies van de nulmeting samen en formuleren we enkele aanbevelingen (5.2). We eindigen met een bespreking van sterke punten en beperkingen van dit onderzoek (5.3).

5.1 De Intersex Knowledge and Attitudes Survey (IKAS)

In hoofdstuk 4, paragraaf 4.2 stelden we reeds de geselecteerde items voor die na grondige analyse als een betrouwbare schaal voor het meten van kennis en attitude kan fungeren. Gedurende de laatste adviescommissie alsook na intern overleg werden nog enkele kleine taaltechnische zaken aangepast. In Bijlage 2 kan de lezer het finale instrument terugvinden, dat we de "Intersex Knowledge and Attitudes Survey" genoemd hebben, of kortweg IKAS. Hiermee vervullen we het eerste doel van dit onderzoek, namelijk het ontwikkelen van een vragenlijst waarmee kennis en opvattingen over intersekse personen in kaart kunnen worden gebracht.

De IKAS bestaat uit 4 kennisvragen (K-vragen) en 8 attitudevragen (A-vragen). Op basis van deze studie, bevelen we het IKAS instrument aan als module in attitudeonderzoek waar men de kennis over en attitudes t.a.v. intersekse personen wilt meten.

- De **kennisvragen** zijn een cruciaal onderdeel om de attitudevragen te kunnen duiden. Uit onze analyse is immers gebleken dat de kennis die men al dan niet over intersekse heeft, absoluut cruciaal is. Het is dan ook belangrijk dat vragen over kennis altijd onderdeel uitmaken van een attitudeschaal als deze.
- Tevens dient er aandacht te zijn voor de **achtergrondkenmerken** van de respondenten, waarbij niet enkel de 'klassiekers' geslacht en opleidingsniveau, maar tevens genderopvattingen, het belang dat men zelf hecht aan religie, en het zelf onderdeel uitmaken van een minderheid cruciale predictoren bleken. Deze vragen staan niet standaard in de IKAS opgenomen, omdat dit instrument meestal gebruikt zal worden in een groter geheel waar dergelijke vragen best worden gesteld, of reeds gesteld worden.
- Opvallend was ook dat in deze nulmeting elementen als **leeftijd, cisgender** zijn en of men **persoonlijk bekend** was met intersekse personen **niet** geassocieerd waren met de attitudeschaal. Niettemin raden we sterk aan ook deze elementen in de (bredere) bevraging te behouden. Er rest immers nog werk in het uittesten van de IKAS in andere samples, talen en geografische gebieden.

5.2 Kennis over en attitudes t.a.v. intersekse in Vlaanderen en Nederland

Het tweede onderzoeksdoel betrof het in kaart brengen van de bekendheid en houding tegenover intersekse personen in de Nederlandse en de Vlaamse bevolking anno 2020. Hierbij werden de volgende onderzoeksvragen geformuleerd: is de term en het fenomeen intersekse bekend? Wat is de houding in de bevolking met betrekking tot rechten en acceptatie van intersekse personen, alsmede ethische kwesties rondom de behandeling van intersekse personen? Welke factoren kunnen een rol kunnen spelen bij stigmatisering en discriminatie in een Nederlandse en Vlaamse context? In de volgende paragrafen vatten we samen wat de nulmeting nu heeft aangetoond.

5.2.1 Kennis van de term intersekse

Het onderzoek toonde aan dat het zowel in Vlaanderen als in Nederland niet best gesteld is met de kennis over intersekse: meer dan de helft van de respondenten weet niet wat het betekent, een derde heeft een beetje een idee wat het ongeveer betekent, en slechts 15% zegt te weten wat de term betekent. Nadat de definitie gegeven is, vond gemiddeld 34% dat deze overeenkwam met wat men al dacht (als ze tenminste enigszins een idee hadden vooraf). Deze bevindingen suggereren dat tweederde van de Vlaamse en de Nederlandse bevolking géén (of geen correcte) kennis heeft over de term intersekse. Hoewel het hier een zelfrapportage betreft en we niet weten of respondenten eerlijk zijn geweest, zal een eventuele 'zelf-dienende attributiefout' (self-serving bias) eerder tot een overschatting van de eigen kennis hebben geleid, dan tot een onderschatting. Het relatief hoge

percentage 'weet niet' of 'neutraal' bij sommige attituden-vragen is ook informatief over dit gebrek aan kennis. Al met al durven we wel te concluderen dat de kennis over intersekse zeer beperkt is in Vlaanderen en Nederland. Dit gebrek aan kennis kan wel degelijk een probleem zijn voor de acceptatie van intersekse personen.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat de kennis die men heeft over intersekse van groot belang is voor (a) of men zichzelf als intersekse identificeert, en (b) de attituden ten aanzien van intersekse personen. Het tweede punt wordt besproken in 5.2.3; het eerste punt lichten wij op deze plek verder toe.

Kennis en zelfidentificatie als intersekse

Wanneer we zicht willen krijgen op de grootte van de groep van intersekse personen, oftewel de proportie in de samenleving, is het belangrijk dat respondenten weten wat intersekse inhoudt. Hoewel dit niet de opzet van dit onderzoek was, was het kunnen detecteren van een mogelijke variatie in de zelfidentificatie naar aanleiding van een definitie wel opvallend en van belang. De aanpak zoals hier gehanteerd, geeft inspiratie voor mogelijk toekomstig epidemiologisch onderzoek.

In dit onderzoek werd gevonden dat slechts één persoon die zichzelf bij aanvang als intersekse definieerde, dit nog steeds deed nadat een uitgebreide definitie was gegeven. Zeven personen hadden eerst aangegeven dat ze intersekse waren, maar benoemden zichzelf na definitie niet meer als intersekse. Zij hadden denkkelijk op voorhand een ander beeld bij het woord 'intersekse'. Na definitie bleken er daarnaast ook mensen zichzelf als intersekse te definiëren, die dat eerst niet deden: naast de ene persoon die consequent zichzelf als intersekse identificeerde, identificeerden nog 27 personen zich als dusdanig nadat ze de definitie hadden gelezen. We kunnen het niet met zekerheid zeggen op basis van deze data, maar het is zeer goed mogelijk dat het hier inderdaad intersekse personen betreft die uitsluitend bekend zijn met het medische discours, en door het onderzoek voor het eerst beseffen dat ook de term intersekse gebruikt wordt. De impact hiervan kunnen we onvoldoende inschatten, en het verdient dan ook aanbeveling om respondenten een vorm van doorverwijzing te kunnen aanbieden.

Onze bevinding met betrekking tot de proportie intersekse personen komt overeen met ander onderzoek in Vlaanderen en Nederland, waaruit bleek dat intersekse personen lang niet altijd bekend zijn met de term, laat staan dat ze deze voor zichzelf gebruiken (Callens et al., 2017a; Van Heesch, 2015; van Lisdonk et al., 2020). We kunnen mede om deze reden de hier gevonden percentages (0,4% voor en 1,6% na definitie) dan ook niet beschouwen als normerend voor de epidemiologie van intersekse. Naast dat we niet zeker weten of respondenten het écht goed begrepen hebben, kunnen we ook niet uitsluiten dat er niet nog meer mensen zijn die wel zouden zeggen dat ze een bepaalde variatie in geslachtskenmerken hebben, maar de term intersekse hiervoor niet willen gebruiken. Dit wil overigens ook niet zeggen dat de term intersekse geen goede term zou zijn; dat is een heel andere vraag waar het huidige onderzoek geen antwoord op geeft. Al met al lijkt het wel aannemelijker dat onze cijfers een onderschatting zijn van een 'werkelijke proportie' intersekse personen, dan dat zij een overschatting vormen.

- ✓ ***Wanneer de term intersekse in onderzoek wordt gebruikt, is enige toelichting en het verwijzen naar medisch gebruikte termen voorlopig zeker aanbevolen aangezien deze term nog door velen in Vlaanderen en Nederland niet gekend blijkt te zijn.***
- ✓ ***Vervolgonderzoek is gewenst om meer inzicht te kunnen verschaffen in de proportie van intersekse personen.***

5.2.2 Attituden in Vlaanderen en Nederland

De gemiddelde opvatting ten aanzien van intersekse personen is redelijk positief: omgerekend naar een 5-puntsschaal is het gemiddelde 3,7 wat op zich positief is, maar toch ook vrij dicht bij het midden van de schaal (=neutraal) ligt. De algemene tendens is dus dat men het er (redelijk) mee eens is dat intersekse personen gelijke rechten moeten hebben, geaccepteerd zouden moeten worden, en dat zij zelf zouden moeten bepalen of er medisch ingegrepen wordt (bijvoorbeeld geslachtsoperaties). Toch is er ook in beide landen nog zeker ruimte voor verbetering. Ook zijn er aanwijzingen gevonden over hoe deze verbeteringen kunnen worden bereikt: door kennis over

intersekse te vergroten alsook de acceptatie van mensen die niet binnen de 'hokjes' man/vrouw passen, of het nu gender of geslacht betreft (zie 5.2.3).

- ✓ **Hoewel hiertoe in beide landen al verschillende initiatieven ontwikkeld zijn, blijkt uit de resultaten van het onderzoek dat zowel in Vlaanderen als in Nederland nog zeker winstmarge is wat betreft de attitudes ten aanzien van intersekse personen. Het verdient dan ook aanbeveling om hiertoe beleidsinitiatieven te ontwikkelen (richtlijnen hiervoor volgen in de volgende paragraaf).**

5.2.3 Rol van predictoren

Uit de resultaten van deze nulmeting bleek dat er enkele belangrijke predictoren zijn die samenhangen met attitudes t.a.v. intersekse personen.

Zo bleek dat het hebben van kennis over intersekse sterk samenhangt met de attitudes die men heeft ten aanzien van intersekse personen. Mensen die voorafgaand aan dit onderzoek al kennis hadden over intersekse, hadden een positievere attitude ten aanzien van intersekse personen. Opvallend was wel dat het bekend zijn met intersekse personen, of dit nu was in de eigen directe omgeving, iets ruimer of zelfs van tv/media, niet bijdroeg aan een positievere attitude. Dit is een interessante aanvulling op bestaand onderzoek waaruit bleek dat personen die een LHBT-persoon kennen, wel een positievere houding tegenover deze groepen innemen (Hill & Willoughby, 2005; Tee & Hegarty, 2006). Hierbij werd eerder al de vraag gesteld of het contact met seksuele en genderminderheden niet eerder een gevolg van een meer tolerante houding was, dan een oorzaak (Herek & Capitanio, 1996). Waar we hier het verschil tussen 'kennis hebben over' en 'iemand kennen' uiteen kunnen halen, blijkt dat kennis belangrijk is, maar iemand kennen wellicht niet zozeer.

We willen hierbij aanvullen dat kennisvergroting ook een grote rol speelt in de emancipatie van intersekse personen zelf. Ook Van Heesch (2015) stelde in haar kwalitatieve studie vast dat het taboe op geslachtsvariëaties een groter probleem bleek dan de geslachtsvariatie zelf, en dat geheimhouding en taboe leidden tot een stigma dat we dienen te vermijden.

- ✓ **Het verdient nog altijd aanbeveling om verder beleid vorm te geven gericht op het vergroten van kennis over intersekse in Vlaanderen en Nederland. Aangezien kennis over intersekse sterk gerelateerd is aan de attitudes t.a.v. intersekse personen, kan door meer kennis kan meer begrip ontstaan, waardoor intersekse personen ook opener kunnen zijn.**

De houding ten aanzien van gender non-conformiteit hing ook sterk samen met de houding ten aanzien van intersekse personen. Mensen die meer moeite hebben met gender non-conformiteit, hebben ook meer moeite met intersekse personen. Dit komt sterk overeen met de bevindingen van Dierckx et al. (2014) die tevens aangaven dat opvattingen ten aanzien van sekse/gender, een sterke predictor was voor zowel LHB-fobie, seksisme als transfobie.

- ✓ **Het verdient aanbeveling om het 'hokjesdenken' rond sekse en gender tegen te gaan, omdat ook hiermee de attitude ten aanzien van intersekse personen positiever wordt. Mensen die minder moeite hebben met personen die niet helemaal binnen de categorieën man of vrouw vallen, hebben ook minder moeite met intersekse personen.**

Tot slot bleken ook factoren als mannelijk gender/ geslacht, opleidingsniveau, het belang dat men hecht aan religie, en eigen minderheidsstatus sterk geassocieerd met attitudes ten aanzien van intersekse. Deze factoren zijn wellicht minder beïnvloedbaar dan kennis over intersekse en genderopvattingen (of in het geheel niet beïnvloedbaar). Deze bevindingen komen tevens overeen met ander (inter)nationaal onderzoek (Dierckx et al., 2014), waarbij het steeds dezelfde sociale groepen zijn die zich minder tolerant opstellen: ouderen, mannen, respondenten met een sterke religieuze levensbeschouwelijke visie en respondenten die minder contact hebben met mensen uit andere minderheidsgroepen.

- ✓ **Interventies gericht op meer acceptatie van intersekse personen zouden zich vooral kunnen richten op mannen, lager opgeleiden, en sterk religieuze personen (maar juist niet mensen die**

zich tot een minderheid rekenen), omdat in die groepen de houding ten aanzien van intersekse personen gemiddeld het minst positief is.

5.3 Sterke punten en beperkingen

Zoals elke studie, heeft ook dit onderzoek enkele beperkingen en sterktes. Een sterk punt is dat het onderzoek is gebaseerd op een ruime steekproef van 2000 respondenten in Vlaanderen en Nederland. De data zijn gewogen naar populatiegegevens, waarmee we een representatief beeld hebben van de kennis en attitudes ten aanzien van intersekse in de Nederlandse en de Vlaamse bevolking. De vragenlijstconstructie is zorgvuldig uitgevoerd, inclusief pretest en consultatie van experts. De twee doelen van dit onderzoek zijn hiermee ruimschoots behaald.

Een beperking ligt in de gehanteerde zoekstrategie, waarbij dient te worden opgemerkt dat de 'archeologie van het denken over' intersekse in het Westen vooral medisch gestoeld is, en er slechts beperkt sociologisch onderzoek voorhanden is in West-Europa. In veel culturen (ook historisch gezien) bestaan er andere conceptualisaties en benamingen en sociaal-culturele alternatieven voor het omgaan met seksediversiteit (Herdt, 1994). Als we als onderzoekers zoeken op specifieke trefwoorden, moeten we erkennen dat deze benamingen in bepaalde culturen (en historische periodes) misschien gewoon niet gebruikt worden. Tevens werd het onderzoek gedaan onder 'Nederlanders' en 'Vlamingen', twee begrippen die op papier categorisch afgeleid zijn, maar in werkelijkheid enorm divers ingevuld worden (en waarvan al deze diversiteit slechts beperkt aan bod bevestigd kon worden bij achtergrondinfo). Dit binaire denken als typisch Westers heeft grote consequenties m.b.t. de realiteit van intersekse mensen in onze samenlevingen, maar ook m.b.t. het onderzoek.

Andere beperkingen hebben te maken met de aard van de methode. Zo weten we op basis van de bevindingen niet zeker of respondenten echt begrepen wat intersekse was, na het lezen van de definitie. We hebben wel open vragen gesteld over wat men van tevoren dacht dat intersekse betekende, maar deze vraag is niet verplicht gesteld, en er was geen mogelijkheid om dit te controleren. Binnen een korte vragenlijst als deze was het niet mogelijk om kennis, ervaringen en attitudes verder uit te diepen. Onderzoek met een meer kwalitatieve insteek kan hierin wellicht meer inzicht bieden.

Het is zeer goed mogelijk dat respondenten sociaal wenselijk hebben geantwoord. Dit is niet ongewoon bij attitudes metingen. Desalniettemin zien we dat mensen toch heel verschillend scoren op deze vragenlijst, en dat de uitkomsten zeer sterk samenhangen met predictoren als voorkennis en genderopvattingen. Ondanks dat mensen vanwege sociale wenselijkheid wellicht wat opschuiven op de schaal, is de schaal toch gevoelig voor deze achtergrondverschillen en lijkt het daarmee een goed bruikbaar instrument.

6 Literatuur

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical manual of mental disorders. 5th edition*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Arboleda, V. A., Sandberg, D. E., & Vilain, E. (2014). DSDs: genetics, underlying pathologies and psychosexual differentiation. *Nature Reviews Endocrinology*, 10(10), 603-615. doi:10.1038/nrendo.2014.130
- Attila, H., Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M., Hokka, P., & Nieminen, M. (2018). *Gender Equality Barometer 2017*. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.
- Bagci, S. C., Turnuklu, A., & Tercan, M. (2020). Positive intergroup contact decreases the likelihood that prejudicial attitudes become avoidant behavioral tendencies. *European Journal of Social Psychology*, 50(3), 597-613. doi:10.1002/ejsp.2646
- Callens, N., Longman, C., & Motmans, J. (2016). *Terminologie en zorgdiscours m.b.t. Differences of Sex Development (DSD)/intersekse in België*. Retrieved from Gent:
- Callens, N., Longman, C., & Motmans, J. (2017a). *Intersekse/DSD in Vlaanderen*. Retrieved from Gent:
- Callens, N., Motmans, J., & Longman, C. (2017b). Redactionele inleiding themanummer intersekse/DSD. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 41(2), 51-54.
- Carpenter, M. (2020). Intersex human rights, sexual orientation, gender identity, sex characteristics and the Yogyakarta principles plus 10. *Culture, Health & Sexuality*, 1-17. doi:10.1080/13691058.2020.1781262
- Çiçek, K., Turanlı, A., & Sapancı, A. (2017). *Attitude scale towards LGBTI individuals: Validity and reliability study*.
- Davis, G. (2014). The power in a name: diagnostic terminology and diverse experiences. *Psychology & Sexuality*, 5(1), 15-27.
- Davis, G. (2015). *Contesting intersex: The dubious diagnosis*. New York: New York University Press.
- Dierckx, M., Motmans, J., Meier, P., Dieleman, M., & Pezeril, C. (2014). *Beyond the box : attitudemeting m.b.t. seksisme, holebifobie en transfobie: onderzoeksrapport*. Retrieved from Antwerpen:
- Dotti Sani, G. M., & Quaranta, M. (2020). Let Them Be, Not Adopt: General Attitudes Towards Gays and Lesbians and Specific Attitudes Towards Adoption by Same-Sex Couples in 22 European Countries. *Social Indicators Research*, 150(1), 351-373. doi:10.1007/s11205-020-02291-1
- Eurofound. (2017). *European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2019). *Eurobarometer on the social acceptance of LGBTI people in the EU*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/eurobarometer-social-acceptance-lgbti-people-eu-2019_en.
- Frisch, M., Moseholm, E., Andersson, M., Bernhard Andresen, J., & Graugaard, C. (2019). *Sex I Danmark. Nøgletal Fra Projekt Sexus 2017-2018 [Sex in Denmark. Key Findings from Project Sexus 20172018]*. Aalborg, Denmark: State Serum Institute [Department of Epidemiological Research].
- Heath, R. (2006). *Attitudes Towards Transsexual and Intersexed People: An International Internet Survey*.
- Hegarty, P., Smith, A., & Bogan-Carey, T. (2019). Stigma as framed on YouTube: Effects of personal experiences videos on students' beliefs about medicalizing intersex. *Journal of Applied Social Psychology*, 49(3), 133-144. doi:10.1111/jasp.12570
- Herdt, G. (1994). *Third Sex, Third Gender. Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Cambridge MA: The MIT Press.
- Herek, G. M., & Capitanio, J. P. (1996). "Some of My Best Friends" Intergroup Contact, Concealable Stigma, and Heterosexuals' Attitudes Toward Gay Men and Lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(4), 412-424. doi:10.1177/0146167296224007
- Hill, D., & Willoughby, B. (2005). The Development and Validation of the Genderism and Transphobia Scale. *Sex Roles*, 53(7), 531-544. doi:10.1007/s11199-005-7140-x
- Holmes, M. M. (1995). Queer Cut Bodies: Intersexuality & Homophobia in Medical Practice. In *Queer Frontiers Conference*.
- Hughes, I. A., Houk, C., Ahmed, S. F., & Lee, P. A. (2006). Consensus statement on management of intersex disorders. *Journal of Pediatric Urology*, 2(3), 148-162. doi:10.1016/j.jpuro.2006.03.004
- Keuzenkamp, S., & Kuyper, L. (2013). *Acceptance of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals in the Netherlands*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

- Konopka, K., Prusik, M., & Szulawski, M. (2020). Two Sexes, Two Genders Only: Measuring Attitudes toward Transgender Individuals in Poland. *Sex Roles, 82*(9), 600-621. doi:10.1007/s11199-019-01071-7
- Kuyper, L. (2015). *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: SCP.
- Kuyper, L. (2018). *Opvattingen over seksuele en genderdiversiteit in Nederland en Europa*. Den Haag: SCP.
- Landén, M., & Innala, S. (2000). Attitudes Toward Transsexualism in a Swedish National Survey. *Archives of Sexual Behavior, 29*(4), 375-388. doi:10.1023/a:1001970521182
- Lusk, J. (2017). Japanese Millennials and Intersex Awareness. *Sexuality & Culture, 21*(2), 613-626. doi:10.1007/s12119-017-9407-0
- Motmans, J., Burgwal, A., & Dierckx, M. (2020). *Adviesnota. Het meten van genderidentiteit in kwantitatief onderzoek*. Retrieved from Gent:
- Sax, L. (2002). How Common is Intersex? A Response to Anne Fausto-Sterling. *Journal of Sex Research, 39*(3), 174.
- Simons, J. D. (2019). School Counselor Transgender Intersex Advocacy Competence Scale (SCTIACS): Construction and Validation. *Professional School Counseling, 23*(1), 2156759X19873902. doi:10.1177/2156759x19873902
- Swales, K., & Taylor, E. A. (2017). Moral issues. Sex, gender identity and euthanasia. *British Social Attitudes, 34*, 1-43.
- Tee, N., & Hegarty, P. (2006). Predicting opposition to the civil rights of trans persons in the United Kingdom. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 16*(1), 70-80. doi:10.1002/casp.851
- Van Beusekom, G., & Kuyper, L. (2018). *LHBT-monitor 2018. De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Van Heesch, M. (2015). *Ze wisten niet of ik een jongen of een meisje was: kennis, keuze en geslachtsvariëaties (Proefschrift)*. Amsterdam: UvA.
- van Lisdonk, J. (2014). *Leven met intersekse/DSD. Een verkennend onderzoek naar de leefsituatie van personen met intersekse/DSD*. Den Haag: SCP.
- van Lisdonk, J., & Callens, N. (2017). Labeling, stigma en discriminatie: Ervaringen van mensen met intersekse/DSD. *Tijdschrift voor Seksuologie, 41*(2), 95-104.
- van Lisdonk, J., Van Ditzhuijzen, J., & Van de Walle, R. (2020). *Het beste voor je kind. Ervaringen van ouders van een kind met intersekse/DSD*. Utrecht: Rutgers.
- Wang-Jones, T., Alhassoon, O., Hattrup, K., Ferdman, B., & Lowman, R. (2017). Development of Gender Identity Implicit Association Tests to Assess Attitudes Toward Transmen and Transwomen. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 4*. doi:10.1037/sgd0000218
- Wright, L. W., Adams, H. E., & Bernat, J. (1999). Development and Validation of the Homophobia Scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 21*(4), 337-347. doi:10.1023/A:1022172816258

Bijlage 1 Nulmeting – vragenlijst uitgezet door Ipsos

VOOR BEGIN VRAGENLIJST

Deel uw mening, maak een verschil!

Hartelijk dank voor je interesse in dit onderzoek van Marktonderzoeksbureau Ipsos. Dit onderzoek doen wij in opdracht van Kenniscentrum Seksualiteit Rutgers en UZ Gent.

Naast je mening zullen wij ook persoonlijke informatie van je verzamelen. Deelname aan dit onderzoek vindt plaats op basis van je toestemming en je kunt op elk moment stoppen met het invullen van de vragenlijst of je toestemming intrekken.

De onderzoeksdata en toegevoegde persoonsgegevens zullen door Ipsos uitsluitend gebruikt worden in het kader van dit onderzoek en gecombineerd worden met gegevens van andere deelnemers. Hierbij garandeert Ipsos volledige vertrouwelijkheid en verwijdering van de gegevens na afronding van het project.

In onze Privacyverklaring [<hyperlink privacyverklaring>](#) kun je lezen hoe wij jouw persoonlijke gegevens respecteren en beschermen.

Ik heb de Privacyverklaring gelezen en ik begrijp dat, door op accepteren te klikken, ik toestemming geef voor de verwerking van mijn gegevens voor dit onderzoek.

<lege checkbox> <knop: accepteren en beginnen>

<knop: ik wil niet meedoen>

INTRO

Deze vragenlijst gaat over geslacht oftewel sekse, en variaties daarin. Als eerste willen we graag wat achtergrondvragen stellen over jezelf. Kruis het antwoord aan dat voor jou persoonlijk past.

A1. Werd je bij je geboorte geregistreerd als man of vrouw? <Single punch>

- Man
- Vrouw
- Anders, namelijk...: <open>

A2. Hoe zie jij jezelf? Ik zie mezelf als een... <Single punch>

- Man
- Vrouw
- Anders, namelijk...: <open>
- Wil ik niet antwoorden

A3. Wat is je leeftijd?

<0-110> -> screen-out onder 18 jaar

A4. Wat is de hoogste opleiding die je hebt gevolgd? Als je momenteel een opleiding volgt, mag je dat niveau kiezen. <Single punch>

[Voor België:]

- Zonder diploma of lager onderwijs
- Lager secundair onderwijs, algemeen (3 eerste jaren voltooid)
- Lager secundair onderwijs, technisch, artistiek of beroeps (3 eerste jaren voltooid)
- Hoger secundair onderwijs, algemeen (6 jaar voltooid)
- Hoger secundair, technisch of artistiek (6 jaar)
- Hoger secundair, beroeps (6 jaar)
- Hoger onderwijs: graduaat, kandidatuur, bachelor
- Universitair onderwijs: licentiaat, postgraduaat, master
- Master na master
- Doctoraat

[Voor NL:]

- WO-doctoraal of master of HBO-master / postdoctoraal
- HBO of WO propedeuse / HBO (behalve HBO-master) / WO-kandidaats of WO-bachelor
- HAVO of VWO bovenbouw / HBS / MMS
- MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur voor 1998
- MAVO / HAVO of VWO (eerste drie jaar) / ULO / MULO / VMBO (theoretisch of gemengd) / voortgezet speciaal onderwijs
- LBO / VBO / VMBO (kader- of beroepsgericht) / MBO 1
- Geen onderwijs / basisonderwijs / cursus inburgering / cursus Nederlandse taal

A5. Wat is op jou van toepassing? Vink alles aan wat past: <Multiple punch>

1. Ik maak deel uit van een etnisch-culturele minderheid in <Scripter indien NL: Nederland;Indien België: België>
2. Ik ben een religieus persoon
3. Ik ben homoseksueel, lesbisch of biseksueel
4. Ik ben een transgender, travestiet of non-binair persoon
5. Ik ben een intersekse persoon
6. Ik heb een beperking/handicap
7. Anders, namelijk....<open>
8. Ik kan of wil deze vraag niet beantwoorden <niet in combinatie met andere opties>

A6. Scripter: Alleen stellen indien V5=2 (religieus persoon)

Kan je op een schaal van 1 (helemaal niet belangrijk) tot 10 (heel erg belangrijk) aangeven hoe belangrijk religie is voor je?

Scripter: slider van 1 tot 10 met extra optie knop onderin 'wil ik niet antwoorden'

1 Helemaal niet belangrijk	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Heel erg belangrijk	Wil ik niet antwoorden

INTRO

De volgende vragen gaan over wat jij weet over het thema intersekse. Kruis het antwoord aan dat voor jou persoonlijk past.

B7. Weet je wat het woord 'intersekse' betekent? <Single punch>

- Ja
- Een beetje
- Nee

B8a. Hieronder staat een uitleg over de betekenis van intersekse. Lees dit goed door.

Intersekse personen worden geboren met **een lichaam dat niet als volledig mannelijk of vrouwelijk wordt gezien**. Intersekse personen werden vroeger wel eens hermafrodieten genoemd, dit woord kan voor intersekse personen aanstootgevend zijn.

Bij intersekse personen is **lang niet altijd iets te zien aan het uiterlijk**. Geslachtskenmerken zijn namelijk niet alleen de genitaliën (penis/vagina), maar ook chromosomen, hormonen, of inwendige geslachtsorganen (baarmoeder, hormoonklieren).

Voorbeelden zijn geboren worden met een vrouwelijk lichaam maar met XY chromosomen, of iemand met een niet volgroeide penis en daarnaast een baarmoeder.

Intersekse is dus niet hetzelfde als **transgenders**, maar gaat over **diversiteit in geslachtskenmerken**. De meeste intersekse personen hebben een mannelijke of vrouwelijke genderidentiteit en zijn heteroseksueel. Maar net als andere mensen kunnen zij ook een lesbische, homoseksuele of biseksuele oriëntatie hebben, of zich identificeren als transgender.

Scripter: Alleen stellen indien V7 = 'ja' of 'een beetje'

B8b. Lijkt deze definitie op wat je al (ongeveer) dacht dat intersekse betekent? <Single punch>

- Ja
- Een beetje
- Nee

Scripter: Alleen stellen indien V8a = 'een beetje' of 'nee'

B8c. Als je wil, kan je hier toelichten wat je dacht dat het betekende:

-
- Ik wil het niet toelichten

Scripter: Alleen stellen indien V8a = 'een beetje' of 'nee'

B9a. Ben jij een intersekse persoon of heb je een vorm van intersekse? <Single punch>

Dokters en verzorgers hebben misschien medische termen zoals 'pseudo-hermafrodit', (C)AIS, Klinefelter, AGS/CAH, 17 alpha/ 5 Beta/ 5 Alpha Reductase en hypospadie, MRKH, Turner, of "Disorder/Difference of Sex Development(DSD)" gebruikt.

- Ja
- Ik weet het niet zeker
- Nee
- Ik wil deze vraag niet beantwoorden

Scripter: Alleen stellen indien V9= 'ja' of 'ik weet het niet zeker'

B9b. Als je wil, kan je er hier iets meer over vertellen:

-
- Ik wil er niks over vertellen

B10. Ken je één of meer intersekse personen? (meerdere antwoorden mogelijk) <Multiple punch>

- Ja, in mijn directe omgeving (familie/vrienden)
- Ja, via werk/school, of via-via, of vrienden van vrienden
- Ja, via tv of andere media
- Nee, niet dat ik weet -> **niet in combinatie met andere antwoorden**

C. Wat vind jij? Geef eerlijk antwoord; er zijn geen goede of foute antwoorden.

C11. Ongeacht of je op dit moment al dan niet werk hebt, geef op een schaal van 1 tot 10 aan hoe je het zou vinden als een collega op het werk met wie je dagelijks contact hebt tot één van de volgende groepen behoorde:

'1' betekent dat je daar 'heel veel moeite mee' zou hebben en '10' dat je daar 'helemaal geen moeite mee' zou hebben.

Scripter voor iedere vraag een slider van 1 tot 10 met onder iedere slider een knop 'weet ik niet'

... een homoseksueel, lesbisch of biseksueel persoon:

3 Pop-up venster met de volgende definitie: 'Transgender personen voelen zich niet, of niet helemaal, thuis bij het geslacht dat hen bij de geboorte werden toegewezen. Hun gevoel van man of vrouw te zijn komt dus niet (helemaal) overeen met hun geboortegeslacht.'

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

... een intersekse persoon:

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

... een transgender persoon:

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

C12. Ongeacht of je nu kinderen hebt of niet, geef op een schaal van 1 tot 10 aan hoe je het zou vinden als één van je kinderen een liefdesrelatie had met iemand uit een van de volgende groepen.

'1' betekent dat je daar heel veel moeite mee zou hebben en '10' dat je daar 'helemaal geen moeite mee' zou hebben.

Scripter voor iedere vraag een slider van 1 tot 10 met onder iedere slider een knop 'weet ik niet'

... iemand van hetzelfde geslacht als uw kind:

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

... een intersekse persoon:

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

... een transgender persoon:

1 Heel veel moeite	2	3	4	5	6	7	8	9	10 Helemaal geen moeite	Weet ik niet

C13a. Geef aan in welke mate je het eens/oneens bent met de volgende stellingen:

Scripter: Grid, niet random

	Helemaal niet eens	Niet eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	Weet ik niet / geen mening
1. Ik voel me niet op mijn gemak bij vrouwen die er mannelijk uitzien						
2. Ik voel me niet op mijn gemak bij mannen die er vrouwelijk uitzien						
3. Er is iets mis met mensen die zich geen man of vrouw voelen.						
4. Ik vind dat een kind als jongen óf meisje moet opgroeien en niet als iets er tussenin						
5. In officiële documenten, zoals paspoorten en geboorteaktes, moet een derde keuzemogelijkheid zijn, bijvoorbeeld een X of O (overige) naast man (M) of vrouw (V) voor personen die zichzelf niet als man of vrouw identificeren						

C13b. Als je wil, kan je hier je antwoorden verder toelichten:

-
- Ik wil er niks over vertellen

V14a. Geef aan in welke mate je het eens/oneens bent met de volgende stellingen:

Scripter: Grid, random

	Helemaal niet eens	Niet eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	Weet ik niet / geen mening
1. Ik ga liever niet om met mensen die intersekse zijn						
2. Er is te weinig aandacht voor intersekse personen in de media						
3. Wanneer de geslachtskenmerken van een baby niet duidelijk mannelijk of vrouwelijk zijn, moet dit worden aangepast met een operatie						
4. Het thema intersekse moet beter bespreekbaar worden						
5. Intersekse personen hebben het recht zelf te beslissen over wat er medisch gebeurt met hun lichaam						

6. In onze maatschappij kunnen intersekse personen makkelijk open zijn over zichzelf						
7. Intersekse personen moeten dezelfde rechten hebben als ieder ander bij het adopteren van kinderen						
8. Intersekse personen worden vaak gediscrimineerd in ons land						
9. Intersekse zou geen taboe moeten zijn						
10. Artsen mogen intersekse baby's opereren als ouders hierom vragen						
11. Ik ben nieuwsgierig om meer te leren over intersekse personen en hun leven.						
12. Als ik een baby had die intersekse was, en er was geen medische reden om te opereren, dan zou ik hiermee wachten totdat het kind hierover zelf kan beslissen						
13. Aandacht voor intersekse is een modeverschijnsel						

V14b. Als je wil, kan je hier je antwoorden verder toelichten:

.....

- Ik wil er niks over vertellen

Hartelijk dank voor het invullen!

Bijlage 2 IKAS: Intersex Knowledge and Attitudes Survey

KENNIS

K01. Weet je wat het woord 'intersekse' betekent?

- Ja
- Een beetje
- Nee

Hieronder staat een uitleg over de betekenis van intersekse. Lees dit goed door.

Intersekse personen worden geboren met **een lichaam dat niet als volledig mannelijk of vrouwelijk wordt gezien**. Intersekse personen werden vroeger wel eens hermafrodieten genoemd, dit woord kan voor intersekse personen aanstootgevend zijn.

Bij intersekse personen is **lang niet altijd iets te zien aan het uiterlijk**. Geslachtskenmerken zijn namelijk niet alleen de genitaliën (penis/vagina), maar ook chromosomen, hormonen, of inwendige geslachtsorganen (baarmoeder, hormoonklieren).

Voorbeelden zijn geboren worden met een vrouwelijk lichaam maar met XY chromosomen, of iemand met een niet volgroeide penis en daarnaast een baarmoeder.

Intersekse is dus niet hetzelfde als **transgender**⁴, maar gaat over **diversiteit in geslachtskenmerken**. De meeste intersekse personen voelen zich man of vrouw en zijn heteroseksueel. Maar net als andere mensen kunnen zij ook lesbisch, homoseksueel, of biseksueel zijn, of transgender.

Scripter: Alleen stellen indien V7 = 'ja' of 'een beetje'

K02. Lijkt deze definitie op wat je al (ongeveer) dacht dat intersekse betekent? <Single punch>

- Ja
- Een beetje
- Nee

K03. Ben jij een intersekse persoon of heb je een vorm van intersekse? <Single punch>

Dokters en verzorgers hebben misschien medische termen zoals 'pseudo-hermafrodiet', (C)AIS, Klinefelter, AGS/CAH, 17 alpha/ 5 Beta/ 5 Alpha Reductase en hypospadie, MRKH, Turner, of "Disorder/Difference of Sex Development(DSD)" gebruikt.

- Ja
- Ik weet het niet zeker
- Nee
- Ik wil deze vraag niet beantwoorden

K04. Ken je één of meer intersekse personen? (meerdere antwoorden mogelijk) <Multiple punch>

- Ja, in mijn directe omgeving (familie/vrienden)
- Ja, via werk/school, of via-via, of vrienden van vrienden
- Ja, via tv of andere media
- Nee, niet dat ik weet -> **niet in combinatie met andere antwoorden**

⁴ Pop-up venster met de volgende definitie: 'Transgender personen voelen zich niet, of niet helemaal, thuis bij het geslacht dat hen bij de geboorte werden toegewezen. Hun gevoel van man of vrouw te zijn komt dus niet (helemaal) overeen met hun geboortegeslacht.'

ATTITUDEN

Geef aan in welke mate je het eens/oneens bent met de volgende stellingen:

Scripter: Grid, random

	Helemaal niet eens	Niet eens	Neutraal	Mee eens	Helemaal eens	Weet ik niet / geen mening
A01. Ik ga liever niet om met mensen die intersekse zijn (O)						
A02. Er is te weinig aandacht voor intersekse personen in de media						
A03. Wanneer de geslachtskenmerken van een baby niet duidelijk mannelijk of vrouwelijk zijn, moet dit worden aangepast met een operatie (O)						
A04. Het thema intersekse moet beter bespreekbaar worden						
A05. Intersekse zou geen taboe moeten zijn (O)						
A06. Ik ben nieuwsgierig naar intersekse personen en hun leven (O)						
A07. Als ik een baby had die intersekse was, en er was geen medische reden om te opereren, dan zou ik hiermee wachten totdat het kind hierover zelf kan beslissen (O)						
A08. Aandacht voor intersekse is een modeverschijnsel						

(O)= om te scoren items zodat een hogere score wijst op een positievere attitude